

Tisdagen den 18 april

Kl. 15.00

*Om koncentrationen
av dagligvaruhandeln*

1 § Till kammarkansliet hade inkommit följande ansökan om entledigande:

Anhåller härmed att bli entledigad från uppdraget som suppleant i jordbruksutskottet.

Stockholm den 17 april 1989

Paul Ciszuk

Framställningen bifölls av kammaren.

2 § Justerades protokollen för den 7 och 10 april.

3 § Svar på interpellation 1988/89:184 om koncentrationen av dagligvaruhandeln

Anf. 1 Statsrådet MARGOT WALLSTRÖM:

Herr talman! Carl Frick har frågat bostadsministern om vad han avser att göra för att på ett effektivt sätt motverka en utveckling bestående i "en stadig koncentration av dagligvaruhandeln till stora eller större köpcentra" så, att många grupper lätt kan komma till affärer där de kan köpa det dagliga.

Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på interpellationen.

Under 1970-talet diskuterades en ordning där det ytterst skulle ankomma på regeringen att fatta beslut om etableringstillstånd för nya butiker. En sådan ordning avvisades dock. Nu råder det en bred enighet om att frågor om butiksstrukturen i en kommun skall hanteras i den egna kommunen. Vad regering och riksdag kan göra är att ge kommunerna nödvändiga instrument. Enligt min mening har kommunerna sådana.

Genom den nya plan- och bygglagen har kommunerna fått vidare möjligheter att besluta om ändamål för markanvändningen och kan därigenom påverka varuförsörjning och butiksutveckling. Genom en fortsatt utbyggnad av kommunala konsumentnämnder skapas också ett forum inom kommunerna där konsumentaspekter på stadsplaneringen kan göra sig gällande.

Samtidigt är det viktigt att kommunerna är försiktiga i hanteringen av planmonopolet. Det måste finnas utrymme för utveckling och förnyelse.

Varuförsörjnings- och stadsplaner får inte leda till att utvecklingen mot en effektivare varudistribution och nyetableringar generellt försvåras.

Konsumenterna bör så långt det är möjligt själva kunna prioritera mellan t.ex. låga priser, närhet till butiken och hög servicegrad.

Anf. 2 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Jag tackar för svaret som var utomordentligt kort och därmed föga uttömmande.

Jag har förståelse för att det huvudsakligen är en kommunal angelägenhet hur man i dag planerar vårt samhälle. Men fullt så enkelt är det trots allt inte. Den rådande samhällsutvecklingen har som främsta mål att öka bruttonationalprodukten och företagsvinsterna, vilket förorsakar stora samhällskostnader. Dessa belastar oftast inte företagen, utan det är skattebetalarna som drabbas.

”Varuförsörjnings- och stadsplaner får inte leda till att utvecklingen mot en effektivare varudistribution och nyetableringar generellt försvåras”, säger statsrådet i svaret. Så kan man säga i en tid då synen på industrisamhället bygger på ett antal illusioner, nämligen att det finns en obegränsad tillgång på lagrad energi, en obegränsad tillgång på råvaror, en obegränsad tålighet hos naturen mot olika typer av påverkan och en obegränsad fysisk och psykisk tolerans hos människorna mot ändrade livsbetingelser.

Nu börjar vi veta bättre vad det moderna industrisamhället innebär av påfrestningar för oss alla och för naturen. Det är en kunskap som vi inte kan blunda inför, om vi vill vara ansvariga i vårt handlande och vara solidariska med natur, människor och de kommande generationerna.

Det är inte så att de nödvändiga och många gånger smärtsamma förändringarna som kommer att behövas sker genom stora, radikala beslut och handlingar. I de flesta fall består de av många, små och väl överlagda steg i en bestämd riktning.

Lokalisering av dagligvaruhandeln är en sådan liten fråga där det går att ta små, riktiga steg och se till att man planmässigt bygger in närhet så, att de totala transport- och distributionsfrågorna får en bra lösning bortom de snävt företagsekonomiska. Stora, centrala köpanläggningar drar trafik och trafiken åstadkommer skada – det vet vi i dag. Kostnaderna för dessa skador betalas av andra än av dem som gör vinsterna. Vore det inte rimligt att nå någon form av skäligare fördelning mellan samhällskostnader och företagsvinster i de aktuella fallen?

Bert Karlssons anläggning Köpstaden mellan Skara och Skövde är ett skräckexempel på hur allmän busighet leder till för den busige stora vinster, men för samhället stora kostnader. Jag saknar hos statsrådet någon form av känsla för att det här rör sig om allvarliga, långsiktiga problem. Jag hade hoppats att statsrådet skulle ha velat föra ett genomtänkt resonemang om företagsnytta och samhällskostnader. Jag hade hoppats att statsrådet skulle ha kommit med något uppslag på hur företag av aktuell sort skulle tvingas att betala för de samhällskostnader som deras verksamhet medför. Icke så, och det är beklagligt. Det tyder på att regeringen i grunden inte tar våra miljöproblem på fullt allvar.

Ett sätt att börja komma till rätta med den sneda kostnadsfördelningen är

att belasta dessa anläggningar med speciella miljöskatter baserade på företagens omsättning. Ett första steg skulle kunna tas med en årlig skatt på 2 % av omsättningen inkl. moms – en skatt som skulle kunna höjas successivt och utgöra ett bidrag till att göra det mindre attraktivt att handla i dessa anläggningar.

Det känns något dystert att statsrådet är så handfallen mitt i ett skeende som alstrar mer trafik och som gör det svårare för äldre och yngre utan bilar att handla. Frågan har dessutom en viktig social dimension som också måste beaktas.

Anf. 3 GUDRUN NORBERG (fp):

Herr talman! Carl Frick ondgör sig över att varuhus och köpcentra förläggs ute på landsbygden långt från samhällena. Samtidigt klagar han över att detta rimmar illa med mottot Hela Sverige ska leva! Det förefaller som om miljöpartiet har bestämt sig för att klaga på allting. Sedan får det tydligen bli hur motsägelsefullt som helst.

Jag förstår att detta återigen är ett uttryck för miljöpartiets vilja att centralstyra och dirigera allting. Vi har ju hunnit få många exempel på miljöpartiets övertro på maktens förmåga att göra folket lyckligt. Jag kan börja med att nämna miljöpartiets försök i näringsutskottet nyligen att förbjuda söndagsöppet – ett temporärt förbud som skulle gälla till dess en lag om affärstidsreglering skulle återinföras i Sverige. Det handlar alltså om förbud, pålagor och nya förbud.

Carl Frick är rädd att bilen som varorna fraktas hem med skall försaka skada för människorna. Jag kan inte låta bli att undra om Carl Frick någonsin har burit hem de matkassar som går åt i en flerbarnsfamilj. Har Carl Frick *någonsin*, med ett barn under vardera armen, försökt att släpa hem tre, fyra tunga välfyllda papperskassar med mat – som handtagen går sönder på, för de får väl inte vara plastkassar?

Om någonting vållar skador på människorna – dvs. kvinnorna, eftersom det i de flesta fall är de som får göra jobbet – så är det denna otympliga och tunga hantering. Jag kan försäkra Carl Frick om att bilen som transportmedel är en välsignelse för dessa människor.

Att sedan köpcentra och varuhus ofta förläggs utanför stadskärnan beror naturligtvis på biltillgängligheten och möjligheten att erbjuda parkeringsytor. Vi vet att ca 80 % av alla dagligvaror fraktas hem med bil. Från den utgångspunkten borde Carl Frick och hans parti vara glada att denna *bilansamling inte sker i stadskärnan, eftersom miljöpartiet med rätta vill motarbeta stora bilavgasutsläpp i städernas centrum.*

Nu är det väl inte otänkbart att miljöpartiets fiskande hos socialdemokraterna i regleringssyfte får napp. Även socialdemokraterna är ju bekännande maktanvändare och tror att politiker är de som är mest skickade att styra och ställa till folkets välsignelse. Vi har sett prov på denna inställning i bl. a. plan- och bygglagen – som statsrådet nyligen hänvisade till – där kommunerna har fått ytterligare instrument att styra och hindra affärsetableringar. I socialdemokratiskt styrda kommuner var man redan före denna lag inte särskilt blyg när det gällde att sätta sig till doms över näringsfriheten. Plan- och bygglagen blev ytterligare ett redskap i regleringssyfte.

Nej, Carl Frick, när jag först såg denna interpellation trodde jag att den handlade om det *verkliga* problemet inom dagligvaruhandeln, nämligen koncentrationen i förädlings- och grossistleden där några få företagsjättar i mycket stor utsträckning dominerar och bestämmer marknaden. Detta är ur konsumentsynpunkt troligen otillfredsställande, och det är frågor som jag tror att man får börja titta närmare på.

Det är dock inte detta problem som intresserar miljöpartiet, utan köpcentra som hamnar på landsbygden. I interpellationen upptas Bert Karlssons "Köpstad" utanför Skara som ett skrämmande exempel. Det gäller väl ändå för Skara kommuns del att vara litet finurlig och hitta möjligheter att utnyttja den stora tillströmningen av köplada turister och besökare till Sommarland. Regeringen kan nämligen inte – inte ens med miljöpartiets hjälp – *befalla* över 900 000 människor varje år att resa till Skara och spendera pengar. Men en finurlig och initiativrik företagare, som Carl Frick kallar för buse, klarar det – inte att *befalla* men att *locka* dit dem.

Jag tror också att man i fallet Skara har lyckats ganska bra med att väcka allmänhetens intresse för den vackra och moderna men samtidigt idylliska staden. Det är klart att Skara har blivit en observerad och intressant plats på kartan för många människor som tidigare inte tänkt sig Skara som resmål.

Det är så köpcentra och storvaruhus skall utnyttjas av kommunpolitiker och enskilda företagare. De skall ses som magneter som drar till sig publik och kunder. Den konkurrens de utgör för ortens egen småhandel måste kunna kompenseras av kundtillströmningen. Det gäller att få denna kundström, eller en del därav, att ledas vidare in till stadskärnan och dess specialbutiker. Båda har sitt berättigande.

Anf. 4 Statsrådet MARGOT WALLSTRÖM:

Herr talman! Det är ingen lätt fråga, säger Carl Frick. Nej, och den blir förvisso inte lättare av att Carl Frick utvidgar den till att gälla allt ifrån bilismens utveckling, miljöfrågorna i ett stort sammanhang och jag vet inte allt. Ministern ger ingen långtgående analys, inga förslag och visioner, klagar Carl Frick. Nej, ministern skall faktiskt svara på den konkreta frågan i interpellationen. Den gällde hur många grupper lättare skulle kunna komma till affärer där de kan köpa dagligvaror. Jag tror att debatten har allt att vinna på att vi ändå begränsar oss till den frågan och försöker att konkretisera oss.

Om man nu inte vill göra mycket långtgående förändringar i det kommunala självstyret, införa etableringskontroll eller förbjuda bilismen, så måste man försöka reda ut var ansvaret ligger och peka på hur vi kan följa utvecklingen. Det är precis vad jag har försökt att göra i svaret. Jag anser att regeringens uppgift är att följa den här utvecklingen och att se till att stärka konsumenterna. Det är naturligtvis viktigt att ha en konsumentpolitik som gör att konsumenterna känner att de kan vara med och påverka. För övrigt ligger faktiskt huvudansvaret på kommunerna. Jag tycker inte att det finns anledning att ändra på det förhållandet.

Anf. 5 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Detta var en intressant debatt. Det intressanta tycker jag är den starka förändring som nu sker i det svenska samhället, där stadskärnorna

töms och affärscentra flyttar utanför. Många människor som inte har bil – det gäller både unga och gamla – får svårt att nå butikerna.

Jag kan försäkra Gudrun Norberg att jag så som många andra fäder har varit med om att släpa både barn och kassar, och jag tycker att det har varit jobbigt. På den tiden fanns det dock inget val, eftersom jag inte hade någon bil när barnen var små.

Bilen utgör säkert en stor fördel i många sammanhang. Varför skall man medvetet förstärka en tendens till att människor blir ännu mer beroende av bilen? Ni kunde faktiskt sträva efter det motsatta förhållandet i stället.

Det är inte alls såsom det här sägs, att vi vill centralstyra och dirigera. Det styrmedel som vi har sagt oss vilja använda är ekonomiska styrmedel, så att man genom att göra ekonomiska analyser finner att det finns andra sätt att gå till väga på. Näringslivet är i de allra flesta fall mycket känsligt och mån om lönsamheten. Kan man genom lämpligt valda miljöskatter göra vissa företeelser dyrare än andra, finns det en stor möjlighet att näringslivet väljer bort det som är miljöörimligt och i stället väljer det som är rimligt från miljösynpunkt och framtidssynpunkt.

Statsrådet ondgör sig över att jag försöker se denna fråga i ett litet större sammanhang än just själva närbutikerna och den centraliserade köpanläggningen. Jag tycker att det är viktigt att man ser även de små sakerna i ett litet större sammanhang. Det är genom de små, små förändringsstegen som vi har möjlighet att ändra på viktiga och stora saker i det svenska samhället. Många, kloka val under många, långa år kan leda till något mycket positivt.

Jag tycker att det är synd att man inte försöker hjälpa kommunerna till en annan typ av planering genom att skapa ekonomiska styrmedel som gör det oförmånligare att satsa på dessa stora köpcentra utanför städerna. Det är inte att dominera människor, utan det är att hjälpa människor till kloka ekonomiska val.

Denna gång vill jag ta upp närbutikerna. Det finns dock anledning att återkomma i andra sammanhang till de problem som Gudrun Norberg tog upp, med DAGABS, ICA:s och Konsums stora dominans.

Anf. 6 GUDRUN NORBERG (fp):

Herr talman! Carl Frick erkänner att det var jobbigt att släpa på matkassar och att bära hem alltsammans. Men han säger att det inte fanns något val då. Nej, det fanns inget val då. Men nu finns det ett val, och människor väljer. Människor skall ha rätt att välja. Man skall kunna åka till externt belägna varuhus om man vill eller till dem som ligger inne i storstäderna om man vill. Man skall kunna handla i småbutiker eller i innerstadsbutiker om man vill. Det är den valfriheten som vi är så angelägna om att man skall kunna behålla.

Miljöpartiet är ju faktiskt i dag ett riktigt nejsägarparti. Det är nej till allt, och allt skall stoppas. Stoppa kärnkraften, stoppa anpassningen till EG, stoppa ekonomisk tillväxt, stoppa bilismen, stoppa vägbygget, stoppa frihandeln, stoppa konsumtionen och stoppa söndagsöppet. Jag såg t.o.m. i en annan interpellation att Carl Frick nu också ger sig på rådjuren, han vill stoppa rådjuren på Gotland. Det finns ingen ände på stoppandet.

Jag tycker dock att miljöpartiet inte tar ansvar. Man bryr sig inte om hur sjukvården, äldreomsorgen, barnomsorgen och energiförsörjningen skall

Prot. 1988/89:98
18 april 1989

*Om koncentrationen
av dagligvaruhandeln*

klaras. Man bryr sig inte heller om hur näringslivets konkurrenskraft skall bibehållas och hur ekonomin skall kunna utvecklas så att människor skall få det bättre. I miljöpartiets Sverige leker man i en Sörgårdsidyll, utan att ha vare sig vilja eller förmåga att ta itu med de viktiga välfärdsfrågorna.

Anf. 7 Statsrådet MARGOT WALLSTRÖM:

Herr talman! Jag skulle bara vilja mana Carl Frick till litet varsamhet med orden och slutsatserna. Såvitt vi kan se kan man inte dra några entydiga slutsatser av utvecklingen på det sätt som görs i interpellationen och som Carl Frick själv gör i denna debatt.

Jag kommer själv ihåg en lokal debatt i Värmland om hoten, om vad som skulle hända ifall man byggde en stormarknad utanför tätorten. Jag kan se att alla de hoten inte har blivit verklighet. Det finns också en del som säger att närbutiker och servicebutiker har fått liv igen, framför allt kanske via de fria affärstiderna och att det inte alls är en sådan klar och entydig utvecklingstendens som Carl Frick här gör sig till talesman för. Därför är det viktigt att följa utvecklingen och skaffa kunskaper om vad som händer. Detta arbete pågår också. Dessutom utgår ett stöd till glesbygdsbutiker via glesbygdsstödet, och det är mycket viktigt, just för att hela Sverige skall leva.

Anf. 8 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Gudrun Norberg har kommit i gång och anser att miljöpartiet är ett parti som vill stoppa det mesta. Det är faktiskt inte sant. Det vi vill försöka stoppa är den pågående miljöförstörelsen och de enorma skador den förorsakar oss själva, de kommande generationerna och vårt land. Detta är något utomordentligt allvarligt och mycket viktigt som måste ske i vårt samhälle. Det säger numera de flesta insiktsfulla personer. Vi måste försöka välja en annan livsstil, om vi skall klara dessa problem. Vi i miljöpartiet har hela tiden sagt att man inte får i gång dessa förändringar genom att reglera och förbjuda, utan det får man genom att man successivt kan erbjuda alternativ och genom ekonomiska styrmedel, som medför att det som är dåligt och miljöörligt blir dyrt och ohanterligt och det som har goda miljöeffekter blir billigare. De flesta av oss handlar efter ekonomiskt sinnelag, även om vi är miljömedvetna. Det blir då enklare att välja det som är miljörinligt om det går ner i kostnad.

Det finns alltså ett sätt att hantera dessa problem, som jag faktiskt tror att också en folkpartist skulle kunna ställa upp på, nämligen att använda ekonomin som styrmedel. I dag använder vi ekonomin för att styra åt det andra hållet, vilket på lång sikt är ytterst förödande. Jag tycker att Gudrun Norberg skulle fundera litet djupare på dessa saker. Då tror jag att hon skulle komma en bit på väg, även om hon inte kommer lika långt som vi i dessa frågor. Just med hjälp av ekonomiska styrmedel borde vi kunna mötas på denna punkt.

Det är klart att vi kanske inte ser lika allvarligt på dessa frågor, jag och statsrådet. Jag har sett hur dessa stora köpcentra på många ställen har inneburit att centralkärnorna blivit utarmade och förlorat sina butiker. Det tycker jag har varit en olycklig utveckling. Vad jag har velat lyfta fram med denna interpellation är att det finns möjlighet till ekonomiska styrmedel som

gör att det inte är lika attraktivt att planera för dessa stora köpcentra och i stället gör det mera attraktivt att ha kvar handeln inne i centralorten, dit många människor kan ta sig även utan bil. Genom denna starka centralisering till platser utanför orterna måste många äldre och gamla, när de blir halta och lytta, använda sig av t.ex. färdtjänst för att komma till affären. Det finns alternativa möjligheter, om man planerar på ett bättre sätt. Vi vill att man skall välja ekonomiska styrmedel för att få en bättre utveckling.

Talmannen anmälde att Gudrun Norberg anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på interpellation 1988/89:166 om likhet inför lagen

Anf. 9 Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Sten Andersson i Malmö har frågat mig om jag är beredd att medverka till en lagstiftning som generellt utgår från att brott begångna i Sverige skall bedömas utifrån svenska förhållanden och inte baseras på traditioner i järningsmannens hemland.

Sten Andersson har – som framgår av hans interpellation – tidigare ställt i stort sett samma fråga till mig. Jag har redan här i kammaren besvarat den frågan och har i dag egentligen inte något nytt i sak att lämna som svar.

Sten Anderssons fråga kan besvaras enkelt. Vår lagstiftning utgår självklart från att svenska domstolar skall bedöma brott utifrån svenska förhållanden. Det är en ordning som jag anser vara riktig, och jag har därför inte heller någon anledning att medverka till en förändrad lagstiftning.

Vid straffmätningen och påföljdsvalet skall man emellertid, förutom till brottets art, även ta hänsyn till andra omständigheter, såsom exempelvis motivet till brottet. Det gäller oavsett om den tilltalade kommer från Sverige eller något annat land. Detta redogjorde jag för i mitt förra svar. Vilka hänsyn som skall tas och i vilken omfattning det skall ske får bli beroende av det enskilda fallets särskilda omständigheter. Att det i speciella situationer inte är uteslutet att vid påföljdsbestämningen ta hänsyn även till faktorer av det slag Sten Andersson syftar på skall ses i det sammanhanget. Om Sten Andersson är ute efter ett förbud mot sådana hänsynstaganden är jag inte beredd att medverka till det. Frågor av detta slag bör lämnas åt domstolarna att bedöma. Det är ju också en av de grundvalar som de av riksdagen antagna reglerna vilar på.

För tydlighetens skull vill jag lägga till följande. Sten Andersson hänvisar i denna liksom i sin tidigare interpellation till en särskild dom som han uppenbarligen är kritisk till. Jag tycker att Sten Andersson bör ha respekt för att jag inte är beredd att i riksdagen diskutera enskilda domar. Underrättsdomar skall prövas och utsättas för granskning genom att de överklagas hos högre rätt. Detta utesluter självfallet inte att vi politiker diskuterar lagstiftningens innehåll och de allmänna principer som ligger bakom denna. Jag tror

dock knappast att exempel av det slag som Sten Andersson ger i sin interpellation är ett särskilt bra sätt att föra en sådan diskussion.

Anf. 10 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Herr talman! Jag tackar för svaret. Först måste jag dock rent formellt protestera mot behandlingen av interpellationen. I förra veckan, och i dag, låg på våra bord ett papper, där det sades att jag skulle komma upp först i dagens debatt. Sedan får jag ett besked om att så icke blir fallet. Även en ledamot av riksdagen, och inte bara statsråd, kan ha bråttom, kan ha ett pressat schema. Jag tycker att man på ett tydligare sätt borde klargöra ordningen för interpellationsdebatter.

Jag skall ge statsrådet rätt på en punkt. Hon har svarat på denna fråga tidigare. Längre kan jag tyvärr inte sträcka mig. Orsaken till att jag har ställt denna fråga ännu en gång är att det svar statsrådet presterade förra gången, enligt min uppfattning, icke var tillfredsställande utan i stället synnerligen oklart.

Statsrådet säger här att denna fråga kan besvaras enkelt. De fyra fem följande styckena i statsrådets svar är sannerligen inga enkla förklaringar. Låt mig gå tillbaka och tala om orsaken till min interpellation. Det var ett rättsfall nere i Malmö, där en person hade grovt misshandlat sin dövsstomme fosterson. I normalfallet skulle detta innebära fängelsepåföljd. Baserat på traditionerna i mannens hemland blev dock utslaget bara villkorlig dom och dagsböter. Som jag sade förra gången, frågade jag mig om mannen hade varit i Sverige en dag, en vecka, en månad eller ett år. Han hade varit i Sverige tio år. Jag menar att det i detta fall är fel att vid valet av påföljd ta så stor hänsyn till traditionerna i brottslingens hemland. Självfallet, fru statsråd, vill jag inte ha något förbud mot att man i vissa lägen baserar domslut på traditioner i andra länder, när man klart kan påvisa att den åtalade inte kan känna till vad som gäller i Sverige. Men jag tycker – och säkert många med mig – att det minsta man kan begära av en person som har varit i Sverige tio år är att han skall känna till den svenska lagstiftningen, precis som alla vi andra. Jag är, fru statsråd, mycket väl medveten om att det är vi i riksdagen som stiftar lagar och att det är domstolarna som sedan skall döma med utgångspunkt i dessa lagar. Men när det visar sig att domstolarna gör bedömningar som vi inte har avsett, då menar jag att det är fullt korrekt att vi tar upp dessa frågor i kammaren och att vi eventuellt försöker medverka till förändringar.

Inom parentes vill jag säga att om ett statsråd får besvärliga frågor brukar han eller hon anföra att det inte är möjligt att ta ställning i ett enskilt ärende. Men om samma statsråd har möjlighet att plocka en politisk poäng, då drar sig han eller hon sannolikt inte för att även diskutera enskilda ärenden. Jag menar att statsrådet har möjlighet att presentera förslag till ny lagstiftning i riksdagen. Därför anser jag att denna fråga måste kunna diskuteras i kammaren.

Jag skulle vilja ställa några frågor till statsrådet. Om vi nu skall fortsätta att tillämpa lagstiftningen på det sätt som statsrådet säger, vill jag ställa samma fråga som förra gången men som jag då inte fick svar på. Frågan gäller traditionerna i gärningsmännens hemländer. Om en svensk och en utlänning begår exakt samma knarkbrott i Sverige, skall den utländske gärningsman-

nen då ha en mildare dom om man i hans hemland har en generösare och mer tolerant syn på knarkbrott? Förra gången svarade statsrådet inte på denna fråga, men det skulle vara intressant och klagörande om hon kunde lämna ett svar den här gången. Jag hoppas också att statsrådet kan se litet längre i detta fall. Om sådana domar skulle bli mer vanligt förekommande, skulle det nämligen leda till en inställning till utläningar i samhället som inte är bra. Domstolarna i Sverige måste naturligtvis i första hand döma i enlighet med de förhållanden som gäller här i Sverige. Jag hoppas att statsrådet denna gång kan tala litet mer i klartext än för en månad sedan.

Anf. 11 Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Självfallet måste vi, Sten Andersson i Malmö, i kammaren kunna diskutera vår lagstiftning. Därför tycker jag att det är detta vi skall diskutera. Vad Sten Anderssons upprepade frågor ytterst gäller är innebörden i begreppet likhet inför lagen. Och det är ju närmast en självklarhet att målsättningen skall vara att lika svåra brott skall ge lika stränga straff. Frågan är emellertid inte så enkel. I propositionen om ändringar i brottsbalken när det gäller straffmätningen och påföljdsvalet uttalade min företrädare följande i denna fråga:

Att målsättningen är en rättslig likabehandling får inte göra att man bortser från att det i praktiken kan föreligga betydande svårigheter att jämföra olika brott. En lång rad faktorer påverkar straffvärdet i det enskilda fallet, och någon enkel form enligt vilken straff kan mätas ut finns inte. Stöld av två lika värdefulla föremål eller två fall av misshandel som medför lika svåra skador kan med hänsyn till övriga omständigheter ha högst olika straffvärde. Betoningen av den rättsliga likabehandlingen får således inte tas till intäkt för en mer schematisk eller förenklad straffmätningsspraxis än den som förekommer i dag.

Så långt förarbetena till den lagstiftning vi har. Jag skulle också kunna läsa upp den lagstiftning i brottsbalkens 29 kap. som det i detta fall gäller. Där anges exakt vilka de försvårande och förmildrande omständigheterna kan vara när man bedömer ett brott. Det är uttömmande reglerat i denna lagstiftning.

Jag vill tillägga att en viktig fråga i sammanhanget är att domstolarna öppet och i detalj redovisar skälen till sina avgöranden, även när det gäller straffmätning och påföljdsval. På det sättet kan domstolarnas hantering av dessa frågor kontrolleras. Detta betonas också i propositionen om ändringar i brottsbalken. Jag tycker att jag med detta har besvarat Sten Anderssons frågor. Om Sten Andersson anser att den lagstiftning vi i dag har behöver ändras i något avseende, skall jag med intresse ta del av dessa synpunkter.

Anf. 12 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Herr talman! Jag tackar för statsrådets tillägg, framför allt den sista delen, att statsrådet nu med intresse skulle ta del av förslag som jag eventuellt framlägger. Det intresset saknades nämligen totalt för en månad sedan.

Statsrådet läste sedan upp delar i vår lagstiftning. Men jag hoppas och tror att statsrådet ändå förstår att domar, som baseras på den lagstiftning som Sveriges riksdag har stiftat och som meddelas på det sätt som jag refererade.

Prot. 1988/89:98
18 april 1989

*Om ordningsmaktens
arbetsätt*

upplevs som oerhört provocerande. Jag är klart medveten om att det kan finnas olika motiv och att man skall ta hänsyn till olika motiv vid bedömningen av exakt lika brott. Men i det fall som jag har tagit upp medger tydligen lagstiftningen att man provocativt gynnar människor från andra länder därför att traditionen är en annan i dessa länder, trots att dessa människor har varit i Sverige i tio år. Jag förstår inte varför statsrådet inte själv kan ta initiativ till en lagstiftning så att man slipper dessa minst sagt provocativa domar.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1988/89:182 om ordningsmaktens arbetsätt

Anf. 13 Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Carl Frick har med hänvisning till ett enskilt fall frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta för att ändra ordningsmaktens förhållnings-sätt och arbetsätt då en person är anhållen eller häktad samt vid avskrivning av ett ärende. Carl Frick har i fem delfrågor i interpellationen utvecklat närmare vad han syftar på. Av frågorna att döma är det åklagarmyndighetens arbetsätt som Carl Frick ifrågasätter.

Låt mig kort redogöra för de bestämmelser som finns i bl.a. rättegångsbal-ken och förundersökningskungörelsen om anhållna och häktade samt vad som gäller vid avskrivning av ett ärende.

Då någon anhålls skall han få besked om det brott som han är misstänkt för och varför han är anhållen. Den anhållnes närmaste anhöriga och andra personer som står honom särskilt nära skall underrättas om anhållandet, så snart det kan ske utan men för utredningen. En sådan underrättelse får dock inte lämnas mot den anhållnes önskan, om det inte finns synnerliga skäl för det.

Under den tid en misstänkt sitter anhållen eller häktad kan åklagaren besluta om inskränkningar i den misstänktes möjligheter att t.ex. telefonera eller ta emot besök, om det finns fara för att utredningen försvaras eller att bevis undanröjs. Bestämmelser om detta finns i lagen om behandling av häktade och anhållna m.fl.

Om åklagaren beslutar att lägga ned en förundersökning eller att åtal inte skall väckas, skall den som hörts som skäligen misstänkt för brottet underrättas om detta. Det finns ingen författningsmässig skyldighet för åklagaren att motivera avskrivningsbeslutet, men det finns sedan länge en stadgad praxis att så skall ske. Ett avskrivningsbeslut bör vara avfattat så att det blir begripligt och att det inte uppstår någon osäkerhet om beslutets innebörd.

I riksåklagarens cirkulär om utformningen av avskrivningsbeslut anges vissa allmänna avskrivningsgrunder. Om det klarläggs att den misstänkte är oskyldig eller om den påstådda gärningen inte är ett brott, skall avskrivnings-grunderna "misstänkt oskyldig" eller "gärningen ej brott" användas. Men om det inte blir klarlagt att den misstänkte är oskyldig eller att gärningen inte är brott, kan självfallet dessa formuleringar inte användas. I stället kan det bli

aktuellt att använda avskrivningsgrunden "brott kan ej styrkas". Denna formulering kan täcka många situationer. De vanligaste är att det inte går att styrka att ett brott har begåtts eller att det inte går att styrka att just den misstänkte har begått brottet.

Enligt lagen om ersättning vid frihetsinskränkning kan den som varit anhållen eller häktad på grund av misstanke om brott få ersättning av staten, om förundersökningen avslutas utan att åtal väcks. Den som anser sig ha rätt till en sådan ersättning skall göra en framställning om detta till justitiekanslern, som prövar varje enskilt fall. Om förutsättningar finns, betalas ersättning för utgifter, för förlorad arbetsförtjänst, för intrång i näringsverksamhet och för lidande. Enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer ersätts inte s.k. tredjemansskada. Någon ersättning till den anhållnes eller häktades anhöriga kan därför inte betalas ut.

Då ett ärende hos en åklagarmyndighet skrivs av antecknas beslutet och avskrivningsgrunden i akten. För dessa ärenden gäller, med undantag för själva beslutet, sekretess i högst 70 år. Detta innebär bl.a. att uppgifter inte får lämnas ut, om det kan antas att den enskilde eller någon som står honom nära kan lida skada eller men.

Enligt polisregisterlagen antecknas misstanke om brott i person- och belastningsregistret. Uppgifter som tagits in i registret skall i princip strykas om misstanke inte längre finns.

Låt mig så övergå till Carl Fricks övriga frågor.

Åklagarmyndighetens underrättelse om avskrivning måste korrekt avspejla varför ärendet har skrivits av. Detta är viktigt för den som hörts som misstänkt, men även för t.ex. målsäganden. Om det är klarlagt att den misstänkte är oskyldig eller att gärningen inte är brottslig, skall det givetvis anges att ärendet skrivs av på någon av dessa grunder. Om avskrivningsgrunden är att brott inte kan styrkas, skall å andra sidan det anges. Bakom denna motivering kan det naturligtvis finnas en kvardröjande brottsmisstanke mot en viss person.

Jag nämnde nyss att frågan om ersättning till den som varit anhållen eller häktad prövas av justitiekanslern. Anledningen är att justitiekanslern företräder staten när vissa skadeståndsrättsliga anspråk riktas mot staten. Eftersom den faktiska skadan varierar från fall till fall är det inte särskilt lämpligt att, som Carl Frick föreslår, tillämpa schablonregler om ersättningsens storlek. Det kan naturligtvis också ses som en fördel, inte minst av rättviseskäl, att justitiekanslern gör dessa bedömningar mot bakgrund av sin stora överblick över statens skadeståndsskyldighet i skilda fall. Vidare bör det vara en fördel om prövningen av skadeståndsfrågan görs av en myndighet som inte tidigare har fattat beslut i ärendet. Handläggningstiden för de ordinära ersättningsanspråken hos justitiekanslern är omkring en månad. Är man missnöjd med justitiekanslerns besked, kan man självfallet väcka talan i domstol.

Anf. 14 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Jag vill tacka justitieministern för det omfattande svaret. Jag tycker att det var bra.

Anledningen till att jag har interPELLERAT är att jag med den erfarenhet jag

har fått anser att vissa ansvariga inom ordningsmakten uppenbarligen är nonchalanta när det gäller vissa ungdomsbrottslingar. För en människa är det ganska oerhört att bli inlåst för en så avsevärd period som en vecka utan någon som helst kontakt med de sina.

Av svaret framgår att man har rätt till ersättning för förlorad arbetsförtjänst, om man skriftligen begär detta hos justitiekanslern. Problemet är att det i det brev som den unge man som jag refererar till erhöll och där det förklarades att brott inte kunde styrkas inte fanns någon som helst anvisning om hur man skall bära sig åt för att få ersättning, än mindre att man hade rätt därtill. Det får absolut inte vara så att man, för att kunna hävda sin rätt, måste vara rättslärd eller känna någon som är det och kan ge erforderlig hjälp. Det naturliga hade varit att det med "befrielsebrevet" hade kommit anvisningar om hur man skall få ersättning för förlorad arbetsförtjänst samt en enkel blankett att fylla i. Man kan inte begära att ungdomar skall kunna dessa saker. En enkel handledning och en blankett jämte ett frankerat kuvert skulle vara bra. Att det inte går till så tycker jag är anmärkningsvärt och litet nonchalant.

En person som har suttit inne på ett i interpellationen beskrivet sätt har utsatts för en skada. På något sätt bör han ges plåster på såren. I ett materialistiskt samhälle som det svenska är det pengar som gäller. Jag tycker att det är rimligt att alla som har hamnat i en sådan här situation automatiskt skall få en ersättning för psykiskt lidande. Jag tycker då att 2 000 kr. per påbörjat fängelsedygn kunde vara lämpligt som någon form av plåster på såren.

Om den drabbade inte är nöjd med ersättningen, skall han i samband med frigivandet eller på något annat sätt få besked om att han kan gå vidare och begära ett större skadestånd med hjälp av justitiekanslern.

Justitieministern avvisar frågan om skadestånd till anhöriga på ett ganska lätt sätt. Det finns ingen antydning om förståelse för det lidande och den vända som föräldrarna kan utsättas för i en sådan här situation. Den som har varit med om det vet vad det rör sig om. I fall där ärendet avskrivs måste det vara rimligt att föräldrarna automatiskt får någon form av ekonomisk ersättning för lidande. Min uppfattning är att medborgarna kommer att bemöta ordningsmakten på ett helt annat sätt i dess arbete med att komma till rätta med brottsligheten, om man hanterar människorna på ett mjukare, mera eftertänksamt och medkännande sätt.

Så till registreringarna. Detta är ett centralt integritetsproblem i ett genomdatoriserat samhälle, som det är lätt att glömma. Det sägs i svaret att ärendet med undantag för själva beslutet är sekretessbelagt upp till 70 år och att uppgifter inte får lämnas ut om det kan antas att den enskilde eller någon som står honom nära kan lida skada eller men. Det här väcker frågor: Vad händer med beslutet? Var lagras det? Och vem har tillgång till det? Vad omfattar ett sådant beslut? Vilken sekretess gäller i sådant fall? Vem avgör vem som kan lida skada eller men under de närmaste 70 åren? Är det inte justare att dra ett streck över alltihopa och sudda ut all datainformation samt låta frågan vara glömd?

Avskrivningsfrågan till slut. Termen "brott kan inte styrkas" innebär uppenbarligen att det anses finnas någon form av kvardröjande misstanke.

För den aktuella personen är detta oerhört. Han har släppts fri, men trots att man inte kan fälla vederbörande är han kvar i systemet som om han på något sätt vore skyldig. Jag har alltid uppfattat vårt rättssystem som så att skyldig är man bara om man har blivit fäld för någonting. Har man hörts och ärendet har avskrivits, så skall det inte finnas några försåtliga formuleringar kvar. Avskrivet skall vara avskrivet, och alla data och register måste bort. Vem avgör om det finns kvardröjande brottsmisstanke?

Det hela ger ett sken av någon sorts godtycklighet, som borde vara främmande för det svenska rättssamhället. Jag skulle vilja att justitieministern på allvar tar sig an dessa frågor och ger dem en lösning, där man ser till dem som har släppts fria och där ärendet har avskrivits. Glöm inte enkla, justa metoder för ersättning för förlorad arbetsförtjänst och för psykiskt lidande! Jag tror att det svenska rättssamhället skulle vinna på det. Tack för ordet!

Anf. 15 Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Jag vill något kommentera de frågor som Carl Frick tog upp.

Först det här att man skriftligt måste begära att få ersättning. Carl Frick menar att det skulle vara bättre att ge enkel handledning och litet information till den frisläppte, där han fick veta att han har rätt till viss ersättning. Jag tycker att Carl Frick har väldigt låga ambitioner i det avseendet. Det har gått mycket längre. En människa som är häktad har rätt till offentlig försvarare. Det betyder att personen har en advokat. Det är advokatens sak att hjälpa vederbörande, inte bara i fråga om en eventuell ersättning utan i alla andra frågor som kan aktualiseras i samband med att personen blir gripen och misstänkt för brott.

Frågan om föräldrarnas rätt till ersättning kan givetvis diskuteras. Hittills har vi intagit den ståndpunkten att det är den drabbade själv som skall ha ersättningen. Vid bedömningen av vilken ersättning han skall ha, har man givetvis tagit hänsyn till hur situationen har varit och vilket lidande han har utsatts för. Men att direkt tillmäta även andra personer, närstående, tredje man som man säger, en självständig rätt till skadestånd anser jag vara fel sätt att se på problematiken. Däremot skall man bedöma konsekvenserna av ingripandet mot den det gäller.

Jag kan helt hålla med Carl Frick om att det, trots den hårda verklighet som det här handlar om – det gäller ju brott, ingripande polisverksamhet och straff – skulle vara önskvärt att det fanns medmänsklighet, eftertanke och mjukhet. Till skillnad från Carl Frick vill jag inte utesluta att det ändå faktiskt finns människor som visar nämnda sidor i ganska stora mått. Jag tänker då på de människor som arbetar inom rättsväsendet – det gäller allt från poliser till dem som arbetar vid en domstol – och som i allra högsta grad är medvetna om den oerhört besvärliga situation som många befinner sig i. Det är med beundran som man kan se hur bra dessa tjänstemän hanterar de människor som är föremål för rättsingripanden. Men detta utesluter inte att man i enstaka fall kunde önska att hanteringen hade varit en annan. Men generellt vill jag nog säga att man vet att hantera människor även i vårt rättssystem.

När det sedan gäller vad som skall finnas kvar efter det att beslut har fattats vill jag framhålla att alla uppgifter inte finns på data. Beträffande det beslut,

den akt som finns följer man gällande regler om arkivering. Handlingarna läses in i arkiv. Det är givetvis de tjänstemän som har att hantera sådana här frågor som skall bedöma huruvida sekretess skall föreligga eller inte om någon begär att få se handlingar.

Som jag tidigare sade skall uppgifterna i princip utgå från de dataregister som det här handlar om när ett ärende är avskrivet.

Vem avgör när det gäller kvardröjande misstanke? Ja, det är den centrala frågan i detta sammanhang. Givetvis är det åklagaren. Den som ansvarar för utredningen är den tjänsteman som är tvungen att fatta beslut om huruvida underlaget är tillräckligt för att åtal skall väckas. Vi får lita på att våra tjänstemän klarar av sina uppgifter. På något annat sätt kan det inte vara.

Jag förstår inte riktigt Carl Fricks synpunkt när det gäller talet om att alla uppgifter skall bort från systemet. Menar kanske Carl Frick att vi inte skall ha några arkiveringsbestämmelser, att ingenting skall arkiveras enligt de sekretessregler som gäller? En sådan uppfattning kan jag inte dela. Jag tror att vi har ett behov av att ha kvar uppgifter – om inte annat så för att ha en möjlighet till kontroll i efterhand av hur en tjänsteman har hanterat ett enskilt ärende. Här handlar det ju om mycket stora och svåra beslut som tjänstemännen har ett ansvar för. Det gäller att i efterhand kunna kontrollera att dessa har skött sina uppgifter på ett bra sätt.

I fråga om den eftertanke som Carl Frick efterlyser måste jag säga att vi inte kan utplåna spåren av det hela. Men givetvis är det viktigt att den integritet som måste finnas i förhållande till den misstänkte respekteras och att sekretessreglerna fungerar.

Anf. 16 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Jag får tacka även för svaren i inlägget. Jag tycker att jag har fått bra svar. Men jag är ledsen att justitieministern tycker att jag har låga ambitioner.

Med den erfarenhet som jag har efter diskussioner med personer som har utsatts för sådant som jag nämnt i min interpellation vet jag att dessa personer inte har fått någon som helst information om sina rättigheter när det gäller att få ersättning. Därför tycker jag att det bästa vore att de får enkla lappar där det står vad de har rätt till. Uppenbarligen har det förekommit att personer inte har fått den information som de borde få. Detta är beklagligt.

Tydligen finns det regler som inte alls har följts, vilket också är beklagligt. Jag för min del tycker emellertid att det här har varit en bra interpellationsdebatt. Jag har fått reda på mycket som jag inte kände till. Jag tycker således att det är bra med den här typen av interpellationsdebatter.

Vidare tror jag att man måste vara medveten om att de människor som det här gäller oftast bara är barn. I och för sig tror jag att man har ambitionen att behandla dem på ett sjyst sätt. Men man känner sig kränkt på något sätt, och det gäller många som utsatts för sådana här saker – vilket, som sagt, är att beklaga. Mot den bakgrunden tror jag alltså att det är mycket viktigt att berörda får ett enkelt brev där det på ett sjyst sätt nämns vilka rättigheter de har och hur de skall bära sig åt för att få ersättning.

Att vi inte kan komma överens om att även de stackars föräldrarna skall få ersättning tycker jag är litet synd. Jag tycker således att man bör se över dessa

frågor. Det handlar faktiskt om ett mycket stort lidande.

Beträffande det som skall bort från registren vill jag säga följande. Har man väl blivit frisläppt, borde uppgifterna efter en viss tid kunna tas bort från registren. Då har man ju haft tid på sig att bedöma om det hela tjänstemässigt har gått rätt till. När det gäller kriminellt belastade människor är det en helt annan sak. Jag tänker då på dem som upprepar brottsliga handlingar. Men i sådana här fall förhåller det sig oftast inte på det sättet. Från det ögonblick man frikänns och allting är avklarat har man på något sätt sonat. Då borde det inte få finnas kvar några uppgifter. Jag känner här en grundläggande oro för att det finns kvar en mängd handlingar som kan dyka upp i andra sammanhang och som då kan läsas av människor som inte riktigt vet hur det var när uppgifterna skrevs ned. Då kan det hela bli mycket tokigt. Jag tror därför att det vore bra om man i sådana här fall kunde tänka sig att så att säga skrota akterna – för gjort är gjort och sonat är sonat.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1988/89:183 om rekryteringen till högre utbildning

Anf. 17 Utbildningsminister BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Birger Hagård har ställt en interpellation till mig om rekryteringen till den högre utbildningen.

I interpellationen har han frågat om jag är beredd att beteckna 1977 års högskolereform som ett fiasko och vilka åtgärder jag vill vidta för att stimulera rekryteringen till högre utbildning och för att motverka vad han kallar "gymnasifieringen" av den högre utbildningen.

Nej, 1977 års högskolereform var inget fiasko. Tvärtom kan vi snart sagt varje dag se betydelsen av den vidgade roll som högskolan sedan 1977 har fått och hur den nya högskoleorganisationen kan bidra till den kulturella och ekonomiska utvecklingen över hela landet. Och omvänt: Jag är övertygad om att en av de mera långsiktiga och väsentliga vinsterna med reformen är den ökade insikten i alla delar av vårt land om den högre utbildningens värde.

Den utbildning som ges vid våra högskolor och universitet skall, enligt högskoleförordningen, förbereda för verksamhet inom visst yrkesområde eller någon sektor av arbetslivet. Detta är inte detsamma som att utbildningen skall ha en snäv eller perspektivlös inriktning på ett enda yrke. Det är alltså ett misstag att – som Birger Hagård gör – ställa möjligheten till ett kritiskt och självständigt tänkande vid universiteten och högskolorna i motsats till en sådan yrkesinriktning av utbildningen. För inte är väl Birger Hagård beredd att även kalla våra medicinska eller tekniska högskolor för "yrkesskolor" vare sig han nu, som när det gäller interpellationen, vill beteckna dem som mindre goda eller inte?

Att åstadkomma en utjämning av rekryteringen, socialt och med hänsyn till könsfördelningen, till den högre utbildningen kräver ett långsiktigt och målmedvetet arbete. Statistiska centralbyrån har redovisat en rapport om den nya högskolans tio första år, där bl. a. dessa frågor tas upp. Tolkningen av

de uppgifter som lämnas där är inte helt självklar.

Vad gäller fördelningen mellan män och kvinnor bland nybörjare sker en långsam men stadig ökning av antalet kvinnor inom de tekniska utbildningarna. Inom området för administrativa, ekonomiska och sociala utbildningar är andelen kvinnor sedan omkring 1980 oförändrad, drygt 50 %. Inom vårdområdet som helhet har den rådande dominansen av kvinnor visserligen ökat under de gångna tio åren. Men detta har huvudsakligen skett genom att andelen kvinnor på läkarlinjen har ökat från 38 till 46 %, medan den stora delen kvinnor inom sjuksköterskeutbildningen är oförändrad sedan 1977. Inom utbildningen för undervisningsyrken har den stora andelen kvinnor varit i huvudsak oförändrad från 1977/78 till 1985/86, med en viss uppgång 1986/87. Inom området för kultur- och informationsyrken har andelen kvinnor under perioden ökat från drygt 50 till drygt 60 %.

Dessa uppgifter ger enligt min mening knappast fog för uppfattningen att könsskillnaderna generellt sett har förstärkts inom högskolan under den gångna tioårsperioden. I samma riktning pekar också det förhållandet att det har skett en viss utjämning under perioden av den traditionella uppdelningen: merparten av männen läser på långa utbildningslinjer och merparten av kvinnorna läser på korta utbildningslinjer.

I vad gäller den sociala snedrekryteringen visar statistiska centralbyråns rapport att andelen nybörjare i högskoleutbildningen från akademikerhem har ökat. Delvis beror denna ökning på den omfattande utbyggnad av utbildningsmöjligheterna i landet som genomförts under efterkrigstiden; vi börjar nu i högskolan ta emot barnen till de ungdomsgenerationer som var med om den enastående tillväxten av universiteten och högskolorna under 60-talet. Till en del har denna ökning uppenbarligen andra orsaker. Det är dock fel att, som Birger Hagård gör, dra slutsatsen att högskolereformen inte har haft någon positiv effekt i dessa avseenden. De nya högskolor som kom till 1977, bl.a. i syfte att göra högskoleutbildningen mera tillgänglig både geografiskt och socialt, har en påtagligt större rekrytering av nybörjare från arbetarhem än de gamla högskoleorterna. Det är också så, att de utbildnings- ar som 1977 tillfördes högskolan i större utsträckning än de gamla utbildnings- arna drar till sig nybörjare från arbetarhem. Hela den utveckling som har skett av högskoleorganisationen – och som fortfarande pågår, t.ex. genom den omfattande förändring av ingenjörsutbildningen som regeringen denna vår har lagt fram förslag om – medverkar till att göra utbildningarna alltmer lättillgängliga för en allt större del av landets befolkning.

Ansträngningarna att åstadkomma en utjämning av rekryteringen till högskolan avstannade alltså inte med beslutet om högskolereformen år 1977. Till de förändringar som vidtas av själva utbildningsorganisationen kommer också andra åtgärder. Riksdagen beslutade förra året både om en reform av studiemedelssystemet, som trädde i kraft för bara några månader sedan, och om ett nytt urvalssystem för tillträde till högre utbildning som träder i kraft först höstterminen 1991. Dessa beslut kommer att få stor betydelse för det fortsatta arbetet med en utjämnad rekrytering till högskolan, men det är självfallet för tidigt att kunna bedöma effekterna av dem ännu.

Det är för övrigt inte heller så att vi skall mäta framgångarna, när det gäller hur högskolan fungerar i ett socialt perspektiv, enbart genom att se till hur

rekryteringen till utbildningslinjerna i den grundläggande utbildningen förändras. Högskolans samspel med det omgivande samhället är mera komplext än så. Detta samspel har utvecklats på många sätt under den gångna tioårsperioden, inte minst med grupper eller organisationer som inte tidigare hört till högskolans traditionella samverkanspartner: fackföreningsrörelsen, småföretag, kommuner osv.

När det gäller frågan om den påstådda "gymnasifieringen" av högskolan delar jag inte Birger Hagårds uppfattning om hur det nu ser ut i högskolan i detta avseende. Inte heller delar jag den uppfattning han tycks ha om gymnasiet, som för honom är närmast ett smädligt uttryck. För mig är gymnasium ett positivt ord, liksom ordet skola. Att säga att något är skolmässigt uppfattas ofta som negativt, men det har jag svårt att förstå. Däremot delar jag uppfattningen att ett kritiskt och självständigt tänkande är ett centralt mål för högskolans verksamhet. Hur detta bäst skall kunna stödjas och utvecklas ytterligare inom *hela* den grundläggande högskoleutbildningen är en huvudfråga för den utredning som regeringen nyligen har tillsatt om olika undervisningsfrågor inom högskolan.

Anf. 18 BIRGER HAGÅRD (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Göransson för svaret på min interpellation.

Jag utgick alltså från statistiska centralbyråns redogörelse för tio år med den nya högskolan, där man konstaterade att den sociala snedvridningen fortfarande var bestående, att den möjligtvis t.o.m. hade ökat något och att det könsbundna studievalet var minst lika tydligt nu som för tio år sedan.

Mot denna bakgrund ställde jag tre frågor till statsrådet Göransson. Den första var om han kunde beteckna 1977 års s.k. högskolereform som ett fiasko. Det ville han nu inte göra. Jag trodde kanske inte att han skulle göra det, men jag trodde inte heller att han skulle försvara den på det sätt som han sedan har gjort. Vad Bengt Göransson gör är att konstatera att högskolereformen inte har varit något fiasko – tvärtom. Han nämner inte ordet succé, men det ligger i varje fall mycket lovord bakom det han säger.

Bengt Göransson borde lära litet av statsminister Carlsson i detta sammanhang, som annars så gärna griper in i utbildningsfrågor nu för tiden. I det senaste numret av tidningen Vi säger Ingvar Carlsson under rubriken "Vi har inte lyckats med skolan" apropå den sociala snedrekryteringen:

"Här måste vi vara självkritiska för detta är, tycker jag, delvis ett misslyckande."

Bengt Göransson säger däremot att det är en tolkningsfråga och ger sig in på diverse statistiska manövrer.

Jag tänker nu inte fortsätta att ge mig in i och diskutera siffror hit och dit, utan konstaterar bara att statistiska centralbyrån sammanfattningsvis säger: "Den sociala rekryteringen till högskolan är fortfarande sned. Andelen elever från akademikerhem har efter reformen ökat mera bland nybörjarna i högskolan än bland motsvarande åldersgrupp i befolkningen." – Detta trots att man nu inkluderar många postgymnasiala utbildningar som förut inte räknades in i högskolan.

När det gäller valet av studieinriktning sägs det också: "Valet av

studieinriktning är mycket könsbundet och har under de senaste tio åren dessutom förstärkts.”

Det är riktigt, Bengt Göransson, att inbrytningen av kvinnor på det tekniska området är långsam, men det vägs upp av att andelen kvinnor samtidigt har ökat så pass mycket när det gäller både vård- och undervisningsyrkena.

Bengt Göransson talar helt riktigt om de mindre högskolorna i sammanhanget. Ja, det är de som gör att snedvridningen inte är större än den annars skulle vara. Han ställer sin förhoppning till det tillträdessystem som har beslutats, men det träder i kraft först 1991. Han säger att dessa beslut kommer att få stor betydelse för det fortsatta arbetet med en utjämnad rekrytering till högskolan, men hur skall vi veta det? Bengt Göransson skulle kunna säga att han hoppas att besluten skall få den effekten, men han kan ingalunda vara säker. Han konstaterar också att det självfallet är för tidigt att kunna avläsa effekterna av något som skall träda i kraft 1991.

Nej, jag tycker att det hade varit bättre om Bengt Göransson hade svarat på och gått in på den fråga som jag ställde om vilka stimulerande åtgärder som kan vidtas för rekryteringen till högskolan. Han kunde då ha svarat: Ja, visst har vi åtskilliga problem på högskoleområdet, men med gemensamma krafter kanske vi ändå skall kunna lösa dem.

Dessa yrkesutbildningar – jag tänker då naturligtvis inte i första hand på de tekniska linjerna och inte heller på läkarlinjen, utan på det tidigare filosofiska fakultetsområdet – är inte särskilt lysande. Jag har själv undervisat i några decennier vid ett universitet och kan konstatera, att vad vi universitetslärare än är så inte är vi några lysande yrkesutbildare. Vi kan lära ut precis vad vi har fått lära oss en gång i tiden, och vi kan ge det ämnesteoritiska kunnandet, men de rent praktiska yrkesuppgifterna sköts betydligt bättre av andra, som företag, organisationer, förvaltningar eller vad det kan vara fråga om. Här har dock inriktningen på yrkeslivet varit så stark att det kritiska tänkandet har kommit i efterhand. Det är ingalunda bara jag, Bengt Göransson, som säger detta, utan det är ett genomgående tema i debatten.

Jag läste senast i går Dagens Industri, som med anledning av att Ulf av Trolle av Universitetslärarförbundet har tillsatts som utredningsman för att komma till rätta med dessa frågor, skriver: ”Högskolans klassiska uppgift att ge ämnesteoritiska kunskaper och förståelse för vetenskapliga metoder behöver en renässans. Praktisk och produktionsnära utbildning kan med fördel ske utanför högskolans ram.”

Man borde försöka förklara bristerna i det nuvarande rekryteringssystemet. Ingvar Carlsson talar om arbetslösheten, som har betytt mycket. Ja, man kan naturligtvis nämna det vansinniga lönesystemet, som gör att de offentliganställda akademikerna i Sverige är sämre betalda än i något annat europeiskt land. Vi skulle också kunna gå in på skattesystemet och den roll som det spelar. Över huvud taget finns det en mängd olika åtgärder som vi gemensamt skulle kunna vidta. Inte minst forskning i tjänsten för alla universitetslärare skulle ställa dem på samma nivå som universitetslärare i andra länder.

I stället för att mer eller mindre konstatera att vi befinner oss i den bästa av

världar, borde Bengt Göransson säga: Okej! Det finns mycket att göra här. Låt oss gemensamt försöka sätta oss ner och komma till rätta med alla de problem som finns.

Anf. 19 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! De problem som tas upp i interpellationen och interpellationssvaret, nämligen den sociala snedrekryteringen och den s.k. gymnasiifieringen av högskolan, tror jag inte att man kan komma till rätta med genom att enbart vidta åtgärder för högskolan i sig själv. Den sociala snedrekryteringen måste angripas redan i grundskolan. Det är nämligen i grundskolan som den största sorteringen av elever sker, beroende på klasstillhörighet. Några åtgärder från moderaternas sida när det gäller att se till att skolan inte fungerar som ett sorteringsinstrument var det länge sedan vi såg i denna kammar.

Men jag tror naturligtvis också att det finns åtgärder inom själva högskolan som är viktiga att vidta. Det handlar om högskolans egen undervisnings- och verksamhetsstruktur. Man bedriver undervisning på ett sådant sätt eller vid sådana tidpunkter att det blir mycket svårt för t.ex. ensamstående föräldrar att ta del av högskolans utbildningsutbud.

Jag tror att högskolans utveckling till att bli mer tillgänglig för fler grupper i samhället inte gagnas av nedskärningar. Högskolan har minsann varit utsatt för en rad nedskärningar under 80-talet. Man säger ibland att nedskärningar och besparingar leder till nytänkande och uppfinningsrikedom. Men de nedskärningar som görs vid högskolan tror jag har lett till att man ramlat tillbaka i gamla beprövade hjulspår. Dessa beprövade hjulspår har minsann inte lett till någon ökad rekrytering från socialgrupper som är lågt representerade vid högskolan.

Jag ser hot framöver mot högskolan och dess möjlighet att rekrytera människor till utbildning som samhället behöver. De hoten kommer bl.a. från den alltmer tilltagande intern- och uppdragsutbildningen, som kapitalstarka företag bl.a. kan erbjuda sina anställda.

När det gäller "gymnasifieringen" av gymnasieskolan har vi från vpk:s sida vid upprepade tillfällen fört fram förslag om en s.k. vetenskaplig grundkurs som en obligatorisk del av grundutbildningen. En sådan vetenskaplig grundkurs skulle, tror vi, stimulera vetenskapliga diskussioner inom högskolan, leda till en högre grad av självständighet och kritiskt tänkande inom den högre utbildningen samt till skapandet av en gemensam vetenskaplig grund för all högre utbildning. En sådan vetenskaplig grundkurs skulle vara en naturlig start på högskoleutbildningen och markera en kvalitativ brytning med gymnasieskolan. Dessutom motverkar den en snäv nyttoyrkesutbildning.

I förra veckan beslutade riksdagen, med anledning av en vpk-motion, att en vetenskaplig grundkurs bör övervägas närmare. Det skulle vara intressant om utbildningsministern ville kommentera detta beslut. Inom vpk vill vi naturligtvis att övervägandena av en vetenskaplig grundkurs påskyndas.

Utbildningsministerns svar på interpellationen är ett försvar av tidigare fattade beslut. Vi i vpk ställer upp bakom linjesystemet, men vi tycker att vi lever i en föränderlig tid, vilket ställer andra krav på linjesystemet. Vi vill

Prot. 1988/89:98
18 april 1989

*Om rekryteringen till
högre utbildning*

därför ha ett ökat inslag av fria poängblock inom linjerna.

Utbildningsministerns svar är också ett försvar för andras optimism inför den pågående utvecklingen. Men, Bengt Göransson, även om vi i stort sett är positiva till högskolans utveckling och utvecklingsmöjligheter, måste vi inse att det finns problem, t.ex. beträffande rekryteringen och utvecklandet av ett självständigt och kritiskt tänkande vid högskolorna. Jag skulle önska att utbildningsministern kunde peka på några tänkbara åtgärder för att komma till rätta med några av de problem som vi vet finns.

Vilka åtgärder ämnar regeringen vidta eller föreslå riksdagen för att nya grupper, människor från socialgrupp 2 och 3, skall få ta del av det utbildningsutbud som högskolan förmedlar och som de själva via skattsedeln är med och betalar. Kan Bengt Göransson tänka sig en fortsatt utveckling och utvidgning av förnyelsefonderna? Vart tog de vägen? De skulle bli decenniets största jämställdhetsreform och den största utbildningspolitiska reformen. Skall pengarna nu gå tillbaka till företagen igen? Hur skall de offentliganställda framöver kunna garanteras en fortbildning inom sina så viktiga yrken?

Detta är några frågor, herr talman, och jag hoppas att vi kan dryfta dem längre fram i debatten.

Anf. 20 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Enligt centerns uppfattning är det viktigt att varje människas resurser utnyttjas på bästa sätt, att var och en får den utbildning och det arbete som passar den enskilde personen bäst. Detta bör ske oberoende av var i landet man bor, oberoende av ekonomisk och social bakgrund. Vi är också övertygade om att antalet människor som går till högre utbildning måste öka i framtiden. Utbildade människor behövs för att vi skall klara konkurrensen med omvärlden, för att vi skall ha en chans att klara miljöproblemen. De behövs för att vi skall ha kunskap att hantera t.ex. den nya biotekniken och för att människor skall kunna delta i den demokratiska processen i ett komplicerat samhälle. Detta är bara några skäl. Därför är det viktigt att utbildningspolitiken är offensiv, att man inte så snart rekryteringen till någon linje sviktar skär ned antalet platser. Vi kan ta lärarutbildningen som exempel. Regeringen tänkte inte starta utbildningen i Kalmar, Gävle och Sandviken, men nu kommer det lyckligtvis att bli så.

Det är i stället viktigt att på ett positivt sätt inom hela utbildningsväsendet och även på andra områden i samhället visa vilket värde en bra utbildning har för den enskilde individen. Det gäller också att skapa förutsättningar rent praktiskt för att så många människor som möjligt skall få tillfälle till högre studier. Därför har vi i centern så envist drivit kravet på decentralisering av den högre utbildningen. Vi är glada för att det nu blir en högskola i fyrstadsområdet, i Trollhättan–Uddevalla.

Det gäller att också ge ekonomiska förutsättningar för alla att studera. Utformningen av studiemedelssystemet har stor betydelse. I takt med att studiemedelssystemet under de senaste åren har urholkats och försämrats har också den sociala snedrekryteringen ökat. Det hänger alltså ihop. Den reform som genomfördes vid nyåret är en förbättring, men den löser inte skuldfrågan. Fortfarande får de som efter flera års studier går ut i yrken med

inte särskilt hög lön oacceptabelt höga studieskulder. Undra på att de kanske i stället väljer att ta ett jobb, eftersom det är gott om jobb i dag. Men det är egentligen inte särskilt bra för samhället. Vårt förslag om studielön och en mindre låneandel skulle göra det lättare att rekrytera ungdomar som inte kommer från studievan miljö till högre utbildning.

Jag hoppas verkligen att regeringen följer utvecklingen inom högskolan och är beredd att vidta offensiva åtgärder för att öka antalet studerande i framtiden. Därmed skulle regeringen bidra till att minska den sociala snedrekrytering och även den regionala obalans som råder beträffande högre studier.

Anf. 21 **Utbildningsminister BENGT GÖRANSSON:**

Herr talman! Både Birger Hagård och Björn Samuelson är något upphetsade av att jag tycker att man kan påpeka att livet inte alltid är pest och plåga, att vissa saker ändå har gått ganska bra. Jag vidhåller den uppfattningen och vill även i detta sammanhang hävda detta. När Birger Hagård skall exemplifiera, säger han att de mindre högskolorna är förklaringen till att det inte är en ännu snedare social rekrytering än det hade varit annars. I själva verket har han därmed styrkt det jag sade, nämligen att högskolereformen 1977 faktiskt inte är ett fiasko. Då har den haft effekt. Det var det jag tillät mig påpeka. Det kan alltså finnas en rad faktorer som påverkar rekryteringen.

Jag vill också när det gäller den undersökning som åberopas rekommendera att man inte omedelbart tar till sig bara pressmeddelandena och det som står att läsa där, utan att man avvaktar något och försöker analysera. För egen del har jag inte gjort det fullständigt. Jag vågar alltså inte säga att det som har stått refererat är fel eller att det inte är tillfredsställande. Jag kan bara konstatera att under rubriken *Definitioner i den sammanfattning* som jag har fått av undersökningen sägs om jämförbarhet: Jämförelser av den sociala rekryteringen till högskolan över tiden är svår. Vissa jämförelser är möjliga, men man kan aldrig få fullständig jämförbarhet.

Jag tycker alltså att man, innan man gör de stora svepande utdömandena av hur den sociala rekryteringen till högskolan ser ut, bör fundera litet grand över vad det är som faktiskt redovisas, vad som faktiskt styrks.

Jag kan liksom Ingvar Carlsson konstatera att vi inte alls har nått dithän som han, förmodar jag, och jag hade önskat och hoppats. Den som har en önskan att förändra världen måste självfallet alltid bäras av en betydande otålighet och tycka att det går för långsamt.

Jag kan ändå tycka att det kan finnas förklaringar till att vi inte alltid kommer fram så fort som vi hade önskat i andra former än i de organisatoriska former där förklaringarna i regel söks.

Birger Hagård säger att universitetslärare inte är lysande yrkeslärare, att de är ämnesteoretiker och att yrkesutbildningen bör ske utanför högskolan. Det vore intressant om Birger Hagård ville exemplifiera hur han då syftar på att prästutbildningen skall gå till. Får man, när man läser teologi, ha någon anknytning till kyrklig verksamhet, eller skall man renodla utbildningen till ett ämnesteoretiskt studium och ha särskilda prästseminarier helt utanför högskolesystemet? Är det det som Birger Hagård syftar på? Det vore

Prot. 1988/89:98
18 april 1989

*Om rekryteringen till
högre utbildning*

intressant att få någon form av exemplifiering i det stycket.

Björn Samuelson talar om att högskolan har varit utsatt för nedskärningar och därför ramlat ner i gamla hjulspår. Det kan inte vara samma hjulspår – i varje fall inte samtidigt – som Birger Hagård talar om. Eftersom Birger Hagård talar om nya spår som går åt skogen. Jag kan naturligtvis hålla med Björn Samuelson om att det är angeläget att vi förändrar skolan. Friare poängblock har vi i hög grad. Vi har återinfört en fil.kand. Jag tycker att det är bra. Det finns inte någon anledning att snävt yrkesinriktade verksamheter som inte behöver snävt yrkesinriktas. Det har funnits ett slags marknadsanpassning, men där tror jag inte att högskoleväsendet är boven i dramat utan snarare den under senare år så oerhört upphäussade företagsutbildningen. Alla de managementfilosofer och allt vad konstigt de kallar sig med främmande ord som har störtat runt och talat om hur man skall skraddarsy utbildningar för att de skall passa, och alla dessa konsulter som försörjer sig på att ge råd för vilka de aldrig tar ansvar, har sannolikt påverkat utbildningsinriktningen på högskolorna, så att vi har fått en tro att man inom högskoleväsendet i högre grad än nödvändigt skall försöka skraddarsy utbildningar för att de skall passa för yrken utanför.

Jag vill till slut, Björn Samuelson, ta upp ett mer principiellt resonemang. Den sociala snedrekryteringen är naturligtvis i sig ett problem, men som mål vill jag för egen del starkare än statistiskt proportionell rekrytering till högre studier sätta önskemålet om en klasslöshet i de högre studierna. Jag tycker alltså att det är viktigare att universitets- och högskolestudier har en klasslös karaktär än att vi ser till att det exempelvis när det gäller läkarutbildningen vid varje tillfälle finns exakt rätt andel elever från arbetarklassen, i all synnerhet om denna del av arbetarklassen förutsätter att de automatiskt skall inträda i en överklass därför att de kommit in på läkarutbildningen. Då har vi inte vunnit det som i varje fall för mig är det angelägnare målet, nämligen att få en högre utbildning som präglas mer av klasslöshet än den gör för närvarande.

Anf. 22 BIRGER HAGÅRD (m):

Herr talman! Jag kan försäkra Bengt Göransson att jag har tagit till mig källkritikens ädla konst. Jag brukar faktiskt gå till skrifterna och inte läsa pressmeddelanden. Inte minst min tid som riksdagsman har lärt mig att detta att läsa pressmeddelanden, i synnerhet dem som kommer från regeringskansliet, kan ha sina risker:

Naturligtvis är inte allt pest och plåga, Bengt Göransson, det vore mig fjärran att påstå det. Men jag tycker att Bengt Göransson kanske målade ut det hela litet för vackert, när han skulle gå till försvar för det system som vi nu har att diskutera.

Jag nämnde ingenting om "gymnasifieringen" i mitt förra anförande. Det är naturligtvis inte på något sätt så, Bengt Göransson, att man säger något nedsättande om gymnasiet som sådant om det ger en kvalitativt bra undervisning, vilket det kanske inte alltid gör. Men när det gör det, så är naturligtvis gymnasiet en speciell skolform. Däremot är gymnasifieringen på universitetsstadiet inte någonting att föredra.

Vad förstår vi med gymnasifiering? Jo, denna korvstoppling, detta

tragglande, denna lärarledda undervisning till varje pris. Det är detta som i alltför stor utsträckning har fortsatt upp på universitetsnivån och som ingalunda är att föredra. Där skall man lära de studerande ett kritiskt och självständigt tänkande, och det gör man inte genom att bedriva undervisning på samma sätt som i gymnasiet.

Vi nämnde inte någonting förut om ett av de verkligt stora problem som har dykt upp och som diskuterades på den konferens på Wennergren Center som just har slutat och som jag hade tillfälle att bevista i varje fall i går. Där tog man som sagt upp några av de problem som vi har att brottas med inte minst på språksidan. En undersökning av Helmut Müssner angående tyskans ställning visar att det inte någonstans i Europa är så dåligt ställt som i Sverige. Inte ens i Senegal har man en på något sätt sämre undervisning i tyska än vad vi har i Sverige utan tvärtom en mycket bättre. På sikt är det en katastrof som hotar – att vi här i landet inte kan främmande språk så som vi borde kunna. Vi borde över huvud taget inrikta oss på att stärka kvaliteten över hela linjen. Vi har inte råd att vara näst bäst eller nummer tre, vi måste vara bäst. Det kan vi bli genom att inrätta särskilda "excellent centers" och allt vad det kan vara fråga om. Vi måste se till att verkligen ta fram det allra bästa. Det är sådant som vi borde ägna oss åt i stället för att försvara ett system, som måhända har sina förtjänster men som ändå har alltför många påtagliga brister.

Anf. 23 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Mina politiska ambitioner när det gäller klasslöshet sträcker sig en bra bit längre än till läkarutbildningen.

Vi har fria poängblock, säger Bengt Göransson. Ja, till viss del har vi det, men det tycker inte riksdagen är tillräckligt, och därför säger riksdagen att det bör utredas om man kan införa ytterligare fria poängblock inom de befintliga linjerna vid högskolan. Den nya matematisk-naturvetenskapliga utbildningen var ett steg i rätt riktning, där man inte från början låser fast kommande valmöjligheter.

Jag försökte få i gång en debatt om problem som vi står inför i dag, och jag försökte få i gång en debatt om de problem som vi står inför längre fram. När det handlar om att till högskolan rekrytera tillräckligt många människor som vill ägna sig åt högre studier. Men Bengt Göransson nappade inte på den kroken.

Låt oss då ta fasta på de små och medelstora högskolorna. De är bra, och de har varit mycket bra när det handlar om regional utveckling och att tillgängliggöra högre utbildning för fler människor i det här landet. Men samtidigt kan man se att de i dag kanske är litet underförsörjda. Vid de små och nya högskolorna utgör de anställda 5–6 % av studerandetalet, medan de anställda på universiteten utgör 25–30 % av studerandetalet. Detta är kalla fakta och leder naturligtvis till frågan: Hur skall vi gå vidare med utvecklandet av den nya högskolan?

Hur skall vi förstärka högskolornas regionalpolitiska roll, deras möjlighet och utvecklingspotential när det gäller att sprida det kritiska tänkandet i landet? Hur skall vi förstärka deras utvecklingsmöjligheter till att bryta en social snedrekrytering? Hur skall deras struktur kunna förändras, så att fler

kvinnor lockas till högre studier? Det är där som reserven finns, om jag får uttrycka mig så vanvördigt, i fråga om rekrytering till högre studier.

Anf. 24 Utbildningsminister BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Jag beklagar om jag gör Björn Samuelson ledsen genom att inte anta hans inbjudan till debatt i det här stycket. Skälet till att jag inte gör det är att jag tycker att det är en viss poäng i att interpellationsdebatten förs om det tema som har presenterats av interpellanten, som var Birger Hagård. Jag är naturligtvis mycket glad över att Björn Samuelson vill delta i den debatten, men jag ser det inte som angeläget att ta en debatt mellan honom och mig och lämna Birger Hagård åt sitt öde ute på högerflajen.

Birger Hagård säger att det i talet om gymnasifieringen inte ligger något smädligt, men han väljer att beskriva gymnasiundervisningen så, att det är lärarledd korvstoppning och ett ensidigt tragglande. Jag skulle då aldrig vilja gå i den gymnasieskola som Birger Hagård beskriver på det sättet, och jag hoppas att inte heller några av våra ungdomar behöver gå i en sådan skola.

Vi vill ju redan i grundskolan och i gymnasieskolan i hög grad uppmuntra våra barn och ungdomar att tänka självständigt och kritiskt. Tänker sig Birger Hagård att det skall ske någon märklig metamorfos i 18-årsåldern, att eleverna skall traggla, vara lärarledda och bli fullstoppade med kunskaper, som är utifrån givna och definierade, under gymnasieskolan för att så vid universitetet plötsligt trada in i en helt ny tillvaro där deras individualitet skall respekteras? Det Birger Hagård beskriver är i själva verket vad som möjligen kan vara en svaghet: det är en process som måste leda till att man vid inträdet på universitetet är mogen för ett självständigt kritiskt tänkande. Då kan man inte utan vidare avvisa den undervisningsform som finns i gymnasiet.

Sedan parentetiskt, herr talman, några ord om språkundervisningen och undervisningen i tyska. I vårt samhälle, med dess starka inriktning mot det anglosaxiska språkområdet och med en stark prägling i media och i kultursfären av det engelska pråket utöver svenskan, har under en period det tyska språket haft svårigheter att hävda sig. Jag tillåter mig emellertid – på den punkten ber jag om Birger Hagårds överseende – att tvivla på att man i Senegal har ett bättre resultat i fråga om tyskundervisning, att man i Senegal lättare skulle träffa på personer som har möjlighet att hantera tyska språket i tal och skrift, än man gör i Sverige. Den uppgiften, Birger Hagård, är faktiskt inte sannolik.

Anf. 25 BIRGER HAGÅRD (m):

Herr talman! Jag trodde inte heller att det var möjligt. Bengt Göransson, att man i Senegal hade bättre tyskundervisning än i Sverige. Men jag får böja mig för Helmut Müssners utredning, som han har gjort för Stockholms universitet. Den är säkert tillgänglig för Bengt Göransson på samma sätt som den varit för mig.

Canada är ju ett anglosaxiskt land där man har både engelska och franska som modersmål. Av utredningen framgår att man i Canada har 76 professurer i tyska. Man har en folkmängd som är tre gånger så stor som Sveriges. I Sverige har vi fem professurer. Vidare går Polen igenom. En rad olika länder tas upp, och faktum är, Bengt Göransson – och det är ett dystert faktum – att

vi har sämre resurser för tyskundervisningen i Sverige än man har i något av de länder som det redogörs för i utredningen.

Om Bengt Göransson på något sätt kunde göra troligt att denna utredning är felaktig skulle jag säga: Tack och lov för det! Men det kan jag inte göra. Det här är bara ett av många exempel på sådana brister som vi måste rätta till.

Att de här bristerna har uppstått är ingenting att ropa hurra över – tvärtom. Vi har 100 miljoner tysktalande människor söder om vår gräns. Därför måste någonting göras. Det är inte heller bra beställt när det gäller franska språket.

Vi talar här i landet engelska eller kanske svengelska, och gör det med rätt stor fermitet. Men det räcker inte. Vi måste också få till stånd en upprustning på de här andra områdena.

När det sedan gäller gymnasifieringen vill jag säga till Bengt Göransson att det är fråga om att inläringen av fakta och diskussionen av problem äger rum på ett annat sätt i grundskolan och gymnasiet än på universitetet. Man får inte applicera de relativt "enkla" undervisningsformerna – enkla inom citationstecken; det kan vara nog så svårt att undervisa tonåringar – på universitetsundervisningen. Det går inte. Vi har inte råd med det, ens om vi skulle vilja det. Här är det i första hand problem, som tas till utgångspunkt och som man försöker få de studerande att lösa. Också där måste till en hel del faktainläring, men den måste kanske inte nödvändigtvis ske under lärarledning.

Jag tror att det är bra att vi diskuterar de här sakerna. Vi behöver inte göra det i någon aggressiv ton. Jag hoppas att Bengt Göransson inte har upplevt det här som något uttryck för aggressivitet från min sida – det har inte varit min avsikt, utan fast mer att visa på en rad problem. Det behöver inte vara så att jag ställer mig i angreppställning och Bengt Göransson går i försvarsställning, utan vi kan gemensamt konstatera att det här finns problem som det gäller att lösa. Sedan kan vi ha ont om pengar, och då får vi diskutera vad vi skall ta först och vad vi skall ta sedan, men vi bör i varje fall gemensamt försöka ta oss an alla de här problemen. Dessutom är jag rädd för att vi i framtiden kommer att ha mycket ont om folk som vill studera.

Så till det där spåret. Är det A:lfr-d V:stl-nd som citeras – det ensamma skidspåret som drar åt skogen? Den skogen hoppas jag att vi skall slippa.

Anf. 26 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Jag vet inte vad Bengt Göransson har för självgjorda regler för interpellationsdebatter. Jag trodde att de bl.a. var till för att man skulle ventilera och dryfta frågor som kan föra de politiska besluten framåt. Rekryteringen till högskolan och utbildningens kvalitet berör frågor och förhållanden som uppdragsutbildningen, förnyelsefonderna, undervisningens struktur och studiemedelssystemet, för att ta några exempel.

Jag har pekat på många positiva förhållanden i den svenska högskolan. Jag har också försökt visa på utvecklingsmöjligheterna. Tyvärr har vi den här gången inte fått tillfälle att gå in i diskussion och se om vi kan hitta någon gemensam nämnare på något av de här områdena.

Det finns ett forskningsområde som i dag är mycket expansivt och som utvecklas med bra fart, och det är kvinnoforskningen. Jag tycker att det manar till eftertanke. Varför går kvinnoforskningen framåt? En del hävdar

att det helt enkelt beror på att den är så vitt skild från traditionella akademiska perspektiv, och det tål att tänka på, herr talman.

Anf. 27 Utbildningsminister BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Låt mig till Björn Samuelson bara säga att jag inte alls lanserar några egna regler för debatten. De regler som faktiskt gäller för interpellationsdebatter – interpellationssvaret skall tillhandahållas viss tid i förväg, osv. – innebär att interpellanten och svarande statsråd bearbetar ett förelagt tema, nämligen det som finns i interpellationen. Det är naturligtvis angeläget och värdefullt att det finns möjligheter att föra diskussioner därutöver, men det kan inte rimligen innebära att det utan vidare kan föras in ett stort antal företeelser och debattämnen som inte är förberedda.

Birger Hagård vill jag gärna meddela dels att jag ingalunda känner mig våldsamt provocerad eller aggressiv till sinnet – tvärtom, jag uppskattar mycket Birger Hagårds debattlusta som jag ju känner sedan tidigare –, dels att jag delar hans uppfattning om de skilda undervisningssätten vid högskolan resp. gymnasiet.

Det jag reagerade mot var den, som jag tyckte, negativa beskrivningen av den undervisningsmetodik som gymnasieskolan har och som ju otvivelaktigt har sina värden.

När det sedan gäller undervisningsmetoderna i högskolan – och det jag säger nu gäller både Birger Hagård och Björn Samuelson – vill jag påminna om att regeringen denna vinter har uppdragit åt en utredning att se över undervisningsformerna i högskolan och universiteten för att bättre kunna ta till vara de tillgångar som finns. I synnerhet i elevkårernas tidningar kan man läsa om de starka önskemålen om en översyn av universitetsundervisningens metodik.

Jag skall inte strida vidare om undervisningen i tyska språket. Jag skall ta del av undersökningen om denna. Men jag vill ändå tills vidare hävda att jag skulle vara mycket förvånad om jag vid ett besök i Senegal, ett land jag aldrig har varit i, skulle upptäcka den relativt goda möjligheten att ta sig fram på tyska i det landet. Det är något förvånande! Man kanske inte helt kan avgöra tyskkompetensen i ett land utifrån antalet professorer vid högskolor och universitet.

Möjligen finns där en felmarkering som vi också bör ta viss hänsyn till.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Svar på interpellation 1988/89:194 om decentraliserad utbildning

Anf. 28 Utbildningsminister BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Marianne Andersson har frågat mig om jag är beredd att medverka till att uppfylla några av henne angivna krav som skall bidra till att förbättra utbildningsmöjligheterna på landsbygden.

Låt mig först framhålla att jag anser att det är viktigt att alla har god tillgång till utbildning oavsett var de bor i landet och att den utbildning som ges är likvärdig så långt detta är möjligt. Glesbygd och stora avstånd mellan

tätorter gör att det, som Marianne Andersson framhåller, är ett ofrånkomligt faktum att utbildningsmöjligheterna är sämre på landsbygden än i städer och tätorter.

Kampanjen Hela Sverige skall leva! syftar till att lyfta fram alla resurser som tillsammans kan resultera i en levande landsbygd. Detta arbete, som drivs av staten genom glesbygdsdelegationen och en nationell folkrörelsekommitté med 98 medlemsorganisationer, pågår fortfarande. Sammanställningen av de många förslag som kommit fram genom arbetet i folkrörelseorganisationerna och som presenterades vid landsbygdsriksdagen i Umeå nyligen har överlämnats till regionalpolitiska kommittén som skall komma med sina förslag senare i vår. Glesbygdsdelegationen kommer, med resultatet från landsbygdsriksdagen som grund, att presentera en skiss för utvecklingen av landsbygden under 90-talet vid en konferens i september som avslutar kampanjarbetet. Detta dokument kommer att ingå i det material som skall ligga till grund för regeringens arbete med regionalpolitiska kommitténs förslag.

I alla dessa sammanhang finns utbildningsfrågorna med. Även om det alltså nu är för tidigt att gå ut och ta ställning till vilka åtgärder som regeringen kommer att vidta med anledning av kampanjen vill jag gärna understryka den stora betydelse som folkhögskolor och folkbildningsorganisationer har för en levande landsbygd.

Regeringen har också markerat detta genom att ge studieförbunden tilläggsbidrag med 15 kronor per studietimme till verksamhet som bedrivs i stödområdena. Ett tilläggsbidrag med 40 kronor per studietimme ges för verksamhet som främst riktar sig till korttidsutbildade, som ju till stor del återfinns på landsbygden.

Genom förslagen i årets budgetproposition, som för närvarande behandlas av riksdagen, kommer resurserna för studieförbundens verksamhet på kulturområdet att förbättras kraftigt. Kulturarbete är vid sidan av utbildning ett viktigt instrument för att ge alla delar av landet goda livsvillkor och krisdrabbade orter ny tillförsikt och framtidstro. De aktiviteter och det engagemang som kan utvecklas inom kulturlivet har en mycket stor betydelse för landsbygdens utveckling, och denna verksamhet är värd ökat stöd.

Ett program för utveckling av distansundervisningen i Norrlands inland pågår på initiativ av universitetet i Umeå och med medel som regeringen har anvisat inom ramen för särskilda regionalpolitiska insatser i norra Sveriges inland och Norrbottens län (prop. 1987/88:64, bil. 2, UbU 9, rskr. 211 och prop. 1987/88:86, bil. 4, UbU 39, rskr. 353). Medel har i detta sammanhang också anvisats för högskoleutbildning som kan bedrivas utanför högskoleorten. En samverkan med folkhögskolorna är i detta sammanhang både möjlig och önskvärd. Förstärkningen av resurserna för fristående kurser i högskolan har skett successivt. I årets budgetproposition har också föreslagits en höjning av anslaget för fristående kurser till de mindre och medelstora högskolorna. Jag kan också konstatera att riksdagen inom kort har tagit ställning till ett förslag från majoriteten i riksdagens utbildningsutskott om en höjning av anslagsnivån budgetåret 1990/91 för universitetet i Umeå för att möjliggöra bl.a. ett ökat utbud av decentraliserade kurser inom högskolan.

Vilken utbildning som kommer till stånd beror i stor utsträckning på lokala

och regionala initiativ. Det är t.ex. landstingskommunen som beslutar om en jord- eller skogsbruksskola skall finnas kvar eller inte. Det är studieförbunden och den enskilda folkhögskolan som beslutar om vilka kurser som skall ges. Det är varje högskoleenhet som beslutar om vilka kurser som skall decentraliseras.

Kampanjen Hela Sverige skall leva! har förhoppningsvis ökat medvetandet om kunskapens och utbildningens betydelse för landsbygdens utveckling och därmed också möjligheterna att påverka lokala och regionala beslutsfattare när det gäller att göra utbildningen tillgänglig för alla.

Till de konkreta frågor som Marianne Andersson ställt och som rör bidrag och anslagsnivåer avser jag att återkomma i kommande budgetpropositioner eller i de ställningstaganden i övrigt som kan bli aktuella med anledning av förslagen från regionalpolitiska kommittén.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 29 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag vill tacka utbildningsministern för svaret. Det är glädjande att regeringen inser utbildningens betydelse för landsbygden. Att landsbygdens folk gör det är uppenbart, eftersom en stor del av de förslag som kom fram vid landsbygdsriksdagen gällde just utbildningsfrågor.

Jag ställde interpellationen med anledning av landsbygdskampanjen som varit en stor framgång. Alla de tusentals människor runt om i landet som i lokala grupper och studiecirklar utarbetat förslag till åtgärder för att utveckla landsbygden är en stor resurs som det gäller att ta vara på.

Det är helt riktigt att det till stor del är lokala och regionala initiativ som ger de bästa resultaten. Ansvaret ligger ofta på den nivån. Vad som behövs är att förutsättningar skapas för att dessa idéer som nu väckts och kommande idéer skall utvecklas.

De som arbetar i kampanjen upplever att det från regeringen kommer väldigt många vackra ord och mycket få konkreta åtgärder. Nu väntar de på konkreta, positiva besked.

Utbildningsministern talar om åtgärder som eventuellt kommer i framtiden. I avvaktan på den regionalpolitiska utredningen och därav eventuellt följande förslag i kommande budgetproposition finns vissa frågor där man redan nu kunde ha vidtagit en del åtgärder som skulle haft betydelse för landsbygden – framför allt beträffande framtidstron för dem som bor där.

När det gäller studieförbunden och anslagen till deras kulturverksamhet är det så att studieförbunden är de av alla kulturanordnare som har den mest decentraliserade kulturverksamheten. De når ut till glesbygdens folk och har mycket stor betydelse för livskvaliteten hos människorna där. Detta gäller inte minst kvinnorna.

Den höjning av anslaget som regeringen föreslagit räcker inte till för att kompensera den urholkning som skett de senaste åren. Vi i centern har föreslagit en ytterligare höjning om 8 milj. kr. Kunde inte regeringen ha gått med på den för att visa att landsbygdskampanjen var allvarligt menad?

Stödet till glesbygdsgrupper har legat fast på 15 kronor mer per studietimme

sedan 1984. Det kallar inte jag för en handlingskraftig landsbygdspolitik. Varför denna njugghet? Vi har krävt en höjning om 5 kronor per studietimme.

Folkhögskolorna har av tradition och numera i allt större omfattning stor betydelse för landsbygdens folk, vilket utbildningsministern påpekade. Ändå minskas anslaget på folkhögskolornas bidragsveckor med 1 %. Åtminstone de folkhögskolor som prioriterar kursverksamhet riktad till glesbygden borde får statsbidrag till 100 % och inte behöva skära ned sin verksamhet för att andra skall nå upp till önskad verksamhetsnivå.

Det är glädjande att Bengt Göransson är positiv till den satsning på universitetet i Umeå för utbildning i Norrlands inland som majoriteten i utbildningsutskottet nu föreslår. Socialdemokraterna i utskottet hade nämligen en annan mening. Det är alltså mot socialdemokraternas vilja som denna för glesbygden så positiva satsning nu sker.

Jord- och skogsbruksskolorna gällde en av mina frågor. Det är riktigt att besluten fattas lokalt och regionalt – det är landstingen som bestämmer över dem. Men det är ju också så att landstingen reagerar på signaler från högre ort, dvs. från regeringen. Jag tycker det är dags att nu ge dem sådana signaler.

Det är mycket som är i stöpsleven just nu när det gäller den här typen av utbildning. Gymnasieskolan håller på att förändras. Det finns utredningar både om konsumtionslinjen och sociallinjen och om lantbruksskolornas framtid.

Vi vet också vilken osäkerhet som råder om lantbruket och skogsbrukets framtid. Ingen vet egentligen vad som kommer att hända, och då är det kanske inte så konstigt att det kan vara svårt att rekrytera ungdomar till de här utbildningarna.

Samtidigt är det en grundstomme för landsbygdens folk att de finns kvar. Det är också en förutsättning att de kan ge grunden till att vi får en breddad miljöutbildning, som är så viktig för framtiden.

Därför skulle det vara bra om regeringen kunde ge signaler som verkligen betonade värdet av de här utbildningarna, så att landstingen kände ett litet större stöd när de i debatten om allt möjligt annat som de har att besluta om också skall ta beslut om de här utbildningarna.

Jag har här pekat på några områden där man ganska enkelt skulle kunna visa landsbygdens folk den uppmuntran som behövs för att de skall känna stöd och vilja gå vidare. Jag skulle vilja att utbildningsministern kommenterade detta.

Anf. 30 Utbildningsminister BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Jag skall gärna göra några kommentarer till detta och till det övriga som Marianne Andersson har sagt.

Ett av problemen i många av våra riksdagsdiskussioner, när vi talar om utveckling – det må vara av landsbygd eller av dåliga storstadsmiljöer, av skolor eller av kulturlivet i allmänhet – är att man alltid börjar så här: Det är många vackra ord som sägs, men inga konkreta åtgärder.

Då lyssnar jag alltid mycket spánt efter vilka konkreta åtgärder det är som min kritiker vill föra fram. Den konkreta åtgärden visar sig alltid vara plus 8 kr. per studietimme, eller plus 52 milj. kr. på ett skolanslag, men konkretio-

nen når aldrig längre än till ett konkret belopp, som förutsättes i sig lösgöra de vackra tankar och de kloka konkretiseringar i fråga om praktiska åtgärder som önskas.

Marianne Andersson är lika abstrakt som alla andra som för en sådan debatt. Jag måste alltså kvittera "de vackra orden" med att säga att Marianne Andersson rör sig med abstraktioner. Hon hänvisar till alla de abstraktioner som kommer att förändras till konkreta, underbara ting, bara man får plus 8 kr. per studietimme. Men så enkla är faktiskt inte sambanden!

Det är alltså inte fråga om njugghet. Med det parlamentariska system vi har är det naturligtvis alltid möjligt för varje opposition, och för varje tillfällig formad majoritet gentemot en minoritetsregering, att lägga på några "spänn" här och var, men verkligheten blir inte konkretare därför att man har 8 kr. mer i portmonnän.

Det finns anledning för oss att ta upp en mycket mer konkret diskussion om vilka åtgärder som skall till. Vad är det för konkret uppmuntran som man skall visa?

I själva verket har vi ju tillfört detta område betydande resurser. Vi har ökat anslagen i år; detta är om något en signal. Vi har med kampanjen Hela Sverige skall leva möjliggjort en vitalisering och frigjort skaparkraft hos väldigt många människor.

Men vi kan aldrig reducera utvecklingen av landsbygden till att vara ett slags återbetalning av skattepengar enbart. Det är viktigt att vi är beredda att solidariskt bära de kostnader som uppstår för att vi skall kunna utveckla också landsbygden – men det är nödvändigt att vi när vi för fram kritiken mot "de vackra orden" också är beredda att lämna den något abstrakta påplussningen av medel och diskutera var pengarna skall sättas in för att frigöra de resurser som gör att landsbygden blir så levande som vi vill ha den.

Anf. 31 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Det var faktiskt just det jag sade: Här har många människor arbetat med alla förslag. Nu har jag begränsat mig till utbildningsfrågor, men det finns en mängd andra förslag, idéer och åtgärder som man håller på att arbeta med ute i glesbygden.

Ute på landsbygden känner man – vilket är sant – att den allra största andelen av statens resurser går tillorstäder och tätorter. Glesbygdens folk får bara en liten del av den gemensamma kakan, och det känner man.

För att man skall känna att man har ett stöd för alla de idéer som man håller på att arbeta med så har faktiskt ekonomiska tillskott en betydelse. Jag tycker inte att det är abstrakt att säga att stödet till landsbygdscirklar skall ökas med 5 kr. per studietimme. Det blir ju lättare då att anordna studiecirklar och att nå människor ute på landsbygden. Att kulturanslaget skall höjas så att det blir större möjligheter att nå ut till landsbygdens människor med kultur, som är så viktigt – speciellt för kvinnorna, som ofta har en mer enahanda tillvaro ute på landsbygden, för att de skall känna: "Här vill jag leva och bo!" och inte fly landsbygden – det tycker inte jag är abstrakt, det är konkret!

Likadant är det med folkhögskolornas anslag. Det är klart att det känns när man skall vara med och betala nya folkhögskolor som bildas. Om man

slipper minska sina bidragsfickor, har man ju större möjligheter att anordna utbildningar som når just landsbygdens folk.

Detta var några exempel.

Det är sant att det inte är så stora pengar som jag har krävt i den här interpellationen. Det är små saker i det stora hela, som jag tycker att man faktiskt borde kunna ställa upp med för att visa att nu menar vi någonting, vi vill verkligen att hela Sverige skall leva. Det tror jag egentligen att också Bengt Göransson vill.

De här sakerna har faktiskt stor betydelse för att man skall ha gnistan att arbeta vidare.

Anf. 32 Utbildningsminister BENGT GÖRANSSON:

Herr talman! Jag vill nog ändå vidhålla att Marianne Andersson är förvånansvärt abstrakt i sin beskrivning.

Det är klart att det är bra om folkhögskolorna kan ha kurser, men man måste ändå tala om vilka kurser man menar och hur de verkar för att förstärka landsbygdens ställning.

Emellanåt har vi sett ganska desperata försök på andra områden, när man har placerat ut ganska främmande verksamheter. Det har gjorts investeringar som kan synas, i det längre perspektivet, ganska meningslösa. Vi har hört många diskussioner och sett många misslyckanden under åren, när man i skilda områden har försökt att utveckla en turism men i själva verket bara har åstadkommit att under en kort period gästarbetare kommit farande från Stockholm och utfört ett arbete, utan att på sikt möjligheterna ökat för en utvecklad och sig utvecklande glesbygd. Det är detta som gör att jag tycker det är viktigt att begära konkreta besked.

För ordningens skull vill jag också erinra om att när det gäller exempelvis kulturstödet, är det inte på det sättet att anslagen till storstäderna skulle vara högre än de är till glesbygden. Tvärtom är det så att exempelvis den som går och ser en Riksteaterföreställning på en utpräglad glesbygdsort får en subvention på sin teaterbiljett som är minst två, ofta tre eller fyra, gånger så hög som subventionen är för den som besöker Dramatiska teatern i Stockholm. Detta är realiteten. Det beror naturligtvis på att det i Stockholm finns oerhört många människor som inte går på teatern. Det beror också på att Dramatiska teatern i Stockholm kan spela ett stort antal kvällar. Under den tid jag tillhört regeringen har vi medverkat till att rusta upp detta land med bygdegårdar, samlingslokaler och teaterlokaler, så att landsbygden nu har en mycket hög teaterstandard. Detta är ett enda exempel på vad man faktiskt gjort för att möjliggöra en kvalitativ förbättring av verksamheten även på den lilla orten. Detta har medfört att samhällets kostnad per teaterbesökare är betydligt högre i glesbygden än i storstaden.

Anf. 33 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Det är riktigt när det gäller kostnaden per besökare, men utbudet är naturligtvis mycket mer begränsat i glesbygden än i storstaden. Men just stödet till studieförbunden ger många fler människor möjlighet att ta del av samhällets stöd till kulturverksamhet.

Folkhögskolornas verksamhet för landsbygden kan naturligtvis vara olika,

Prot. 1988/89:98
18 april 1989

*Om decentraliserad
utbildning*

och det kan också hända att verksamheten misslyckas ibland. Jag har ingen överblick över alla folkhögskolor i Sverige, och jag kan därför inte säga att så inte är fallet. Men jag vet att man i Dalslands folkhögskola, som jag känner till, arbetar mycket offensivt för att utveckla den kringliggande landsbygden. Man knyter till sig människor i orten, och man har t.ex. startat en telestuga, som är till hjälp för företagarna i regionen att få del av datorisering och liknande. Det händer alltså mycket positivt, och det är därför fel att bara dra fram verksamheter där man misslyckats eller där resultaten kanske inte blivit så bra.

Jag tycker att det är oerhört viktigt att man uppmuntrar försök med offensiva satsningar för att hjälpa företagen i bygden t.ex. med datorisering. Detta är verkligen någonting positivt som kan ge en injektion för framtiden.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Föredrogs och hänvisades

Proposition

1988/89:143 till näringsutskottet

9 § Föredrogs men bordlades åter

Justitiekammarens betänkanden 1988/89:JuU14, JuU15, JuU17 och JuU18

Lagutskottets betänkanden 1988/89:LU19 och LU27–LU29

Utrikesutskottets betänkanden 1988/89:UU13 och UU18

Näringsutskottets betänkanden 1988/89:NU17 och NU22

10 § Anmälades och bordlades

Proposition

1988/89:145 om dubbelbeskattningsavtal mellan Sverige och Indonesien

11 § Anmälades och bordlades

Kulturutskottets betänkanden

1988/89:KrU15 Anslag till allmän kulturverksamhet m.m.

1988/89:KrU16 Anslag till ersättningar och bidrag till konstnärer

1988/89:KrU18 Anslag till bibliotek, bildkonst, konsthantverk m.m. samt arkiv

1988/89:KrU19 Anslag till kulturmiljö samt till museer och utställningar

1988/89:KrU22 Anslag på massmedieområdet

Bostadsutskottets betänkanden

1988/89:BoU7 Anslag till bostadsförsörjningen m.m.

1988/89:BoU8 Anslag till länsstyrelserna m.m.

Meddelades att följande interpellationer framställdes

den 18 april

Meddelande om interpellationer

1988/89:203 av *Per Gahrton* (mp) till statsministern om åsiktsregistrering:

Med anledning av uppgifterna om att säpo-utredaren Carl Lidbom haft tillgång till akter från säkerhetspolisens arkiv om riksdagsledamöter (däribland mig) begär jag en utförlig redogörelse inför riksdagen av regeringen om vad som förevarit och vilka åtgärder som kommer att vidtas.

Inledningsvis vill jag understryka att det uppseendeväckande i och för sig icke är att Carl Lidbom haft regeringens fullmakt att under sitt utredningsarbete få tillgång till allt material hos säpo: *det skandalösa är att Carl Lidbom har upptäckt att det faktiskt finns akter hos säpo över politiker som är registrerade för sina åsikters skull, men att varken han eller regeringen tycks ha vidtagit någon åtgärd med anledning av detta laglösa tillstånd hos säpo!*

Bakgrund

Följande skrivelse insändes den 1 april av mig till rikspolisstyrelsen:

Med anledning av dåvarande justiteminister Thage G Petersons uppmaning sommaren 1988 till alla som anser sig utsatta för åsiktsregistrering att vända sig till JK, tillskrev jag JK i augusti 1988 och begärde att JK skulle utreda om jag och likasinnade har varit och är utsatta för registrering.

I brevet til JK angav jag som skäl för min begäran:

1. Den 15 augusti 1988 skriver Peter Bratt i DN: "I registret med vänstersympatisörer på 20 000 man ingick även vänsterradikala inom SAP samt FpU-are som stödde PLO" (min kurs).

Som bekant var jag 1969–1971 förbundsordförande i FpU. Samtidigt var jag den mest aktive och kände bland de FpU-are som "stödde PLO", bl.a. genom min bok "Kampen om Palestina" (1970). Om Peter Bratts påstående är riktigt måste jag vara en av dem som åsyftas.

Jag begär att JK tar reda på hur det förhåller sig: *Har jag och andra som var FpU-are under 70-talet och "som stödde PLO" varit åsiktsregistrerade? Är vi fortfarande införda i dessa register?*

2. Den 9 augusti 1988 hävdar Kvällsposten att säpo registrerar miljövännen.

Under lång tid har riksdagspartierna dundrat att miljöpartiet skulle skapa "kaos" och "anarki" i riksdagen. Särskilt efter sitt uttalande av språkröret Eva Goës vid den senaste gröna partikongressen om att miljöpartiet kan sympatisera med civil olydnad har beskyllningarna mot oss för att utgöra ett "hot mot demokratin" trappats upp.

Det är tydligt att etablissemanget försöker stämpla de gröna som en politisk utanförgrupp av samma slag som 50-talets kommunister!

Artikeln i Kvällsposten passar väl in i bilden. Särskilt väl stämmer den med en incident vid miljöpartiets kongress i våras (1988) i Uppsala. Då försökte

en person som var utsänd av socialdemokratiska partikansliet under falsk vetenskaplig täckmantel samla in känsligt material om politiska åsikter etc. via ett frågeformulär till kongressdeltagarna! Men med hjälp av en journalists vakenhet upptäcktes personens identitet, varpå han snabbt försvann.

Jag begär därför att JK utreder om *åsiktsregistrering av miljöpartister och andra miljövänner förekommer*.

3. Enligt Kvällsposten registreras också fredsvänner.

För egen del gick jag från ord till handling i mitt fredsengagemang 1983 genom en politiskt motiverad vägran att genomföra en repetitionsövning. För detta dömdes jag till en månads fängelse, vilket avtjänades 1985. I samband med min värnpliktsvägran bildade jag tillsammans med några likasinnade en aktionsgrupp för politisk värnpliktsvägran. Mot bakgrund av Kvällspostens uppgifter skulle denna grupp falla inom ramen för sådant som säpo/sapo/IB skulle anse sig ha rätt att åsiktsregistrera.

Jag frågar därför: *Är jag och mina vänner inom aktionsgruppen för politisk värnpliktsvägran åsiktsregistrerade? Förekommer åsiktsregistrering av andra fredsvänner, t.ex. medlemmar av Svenska Freds?*

Brevet till JK avslutades med "förhoppningar om frihet för Palestina (i fred med Israel), valframgång för miljöpartiet och snabb avveckling av vapenexporten!"

I september meddelade TT att JK:s utredning om säpo väntades bli klar "först vid årsskiftet". I TT-notisen (bl.a. Folket den 22 september 1988) sade byråchefen vid JK-ämbetet Nils Olof Berggren bl.a.: "Regeringens uppdrag är omfattande. JK ska utreda om det förekommit åsiktsregistrering från 1969 och framåt. Vi behöver ytterligare tre månader på oss".

I januari 1989 förhördé jag mig telefonlêdes hos JK om utredningens förlopp. Besked gavs att det skulle dröja ytterligare.

I samband med de nya uppgifterna om buggning, avlyssning etc. av politiker tog jag åter per telefon kontakt med JK-ämbetet i mars 1989. Beskedet blev återigen att "det lär dröja".

I Aftonbladet den 15 mars säger förre säpo-chefen Sven Åke Hjälmsrot att säpo "regelmässigt bjuder in personer som berörs av säkerhetspolisens arbete". Han säger också att "säpo har material om officiella personer som arbetar med internationella kontakter". Hjälmsrot hävdar: - Det är inget konstigt och *säpo visar upp allt vid begäran* (understruket av mig).

Eftersom

1) mitt namn förekommit i ryktesspridningen kring registrering, avlyssning och buggning av politiker,

2) min ovan skisserade bakgrund och mitt nuvarande uppdrag som sekreterare för Europas Gröna tycks ligga väl inom ramen för vad klåfingriga säpo-agenter kan ha ansett utgöra grundval för allehanda snokande och registrerande,

3) skandalen med avlyssningen av Pierre Schori visar att inte ens regeringsföreträdare kan känna sig säkra, vilket gör att företrädare för den mest radikala oppositionen kan göra det än mindre,

4) den JK-utredning som regeringen beställt tycks ha avsonnat (på beställning?), samt

5) eftersom det enligt Hjälmrots yttrande i Aftonbladet tycks vara den enklaste sak i världen för personer som har anledning att misstänka att de varit utsatta för registrering, avlyssning m.m. att hos säpo få kontrollera sina personakter,

begär jag just detta, dvs. att med egna ögon får ta del av vad som kan finnas registrerat hos säpo om mig, alternativt att få en bindande försäkran om att inga som helst uppgifter om mig finns i något som helst säpo-register, och att ingen som helst personkontroll mot mig någonsin har förekommit i någon som helst form.

Som svar på denna begäran har RPS den 6 april 1989 (SA 187-417-89) hänvisat till att utlämnande av uppgifter om mig i säkerhetspolisens register förutsätter "regeringens medgivande antingen genom bestämmelser i förordning eller genom beslut i det enskilda fallet".

Lidboms utredning: olaglig åsiktsregistrering förekommer

En viktig slutsats av Carl Lidboms säpo-utredning är att *politisk åsiktsregistrering fortfarande förekommer*, trots att sådan förbjöds för ett kvartssekel sedan. Lidbom skriver i sin rapport (s. 105):

"Jag anser att man bör inskränka registreringarna av politiska aktiviteter till personer som genom brottsligt beteende eller på något annat påtagligt sätt visat att de utgör säkerhetsrisker. Det blir inte längre tal om någon systematisk registrering av personer på grund av deras politiska aktiviteter."

Detta föreslår Carl Lidbom. Därav kan endast förstås att han har upptäckt att *det nu sker systematisk registrering av personer som varken genom brottslig verksamhet eller på annat påtagligt sätt visat att de utgör säkerhetsrisker, utan enbart på grund av deras politiska aktiviteter*. Såvitt jag förstår utgör detta lagbrott, om vilket JK bör inleda förundersökning.

Av Carl Lidboms säpo-utredning framgår alltså att personregistreringen skötts så att både effektivitet och rättssäkerhet har blivit lidande, att åsiktsregistrering har förekommit; dessutom har det nu avslöjats att *Lidbom utan hinder kunnat beställa fram akter över politiskt verksamma personer*.

Enligt icke dementerade uppgifter är jag en av dessa personer.

Immunitet för riksdagsledamöter

Jag vill påminna om att jag för närvarande är medlem av Sveriges riksdag, ledamot i utrikesutskottet och suppleant i konstitutionsutskottet och i dessa egenskaper berättigad att ta del av åtskilliga hemliga handlingar. Jag varken har eller har haft skyddsklassad statlig tjänst.

För riksdagsledamöter gäller särskilda immunitetsregler (RF 4:8, RO 3:18, 3:18.1, 4:1, 4:6.1).

Således stadgas i RF 4:8, att "Ingen får väcka talan mot den som utövar eller har utövat uppdrag som riksdagsledamot eller beröva honom friheten eller hindra honom att resa inom riket på grund av hans yttranden eller gärningar under utövandet av uppdraget, utan att riksdagen har medgivit det

Prot. 1988/89:98
18 april 1989

Meddelande om interpellationer

genom beslut om vilket minst fem sjättedelar av de röstande har förenat sig”.

Det är uppenbart att om detta stadgande inte skall förlora sin innebörd måste också säpos rätt att registrera folkvalda riksdagsledamöter vara omgärdad med särskilda regler. Ett minimum är att den riksdagsledamot som så begär själv måste få insyn i de uppgifter som säpo sammanställer om honom/henne.

Registreringen av riksdagsledamöter och andra politiskt verksamma personer, liksom av journalister och författare, som icke innehar skyddsklassade tjänster enligt personalkontrollkungörelsen, måste vara olaglig – såvida inte regeringen i de hemliga anvisningarna (3 december 1981) har medgivit åsiktsregistrering av politiker.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag fråga:

1. Är det riktigt att regeringen givit Carl Lidbom fria händer att studera akter i säpo-registret på politiskt verksamma personer?
2. Har regeringen före Carl Lidboms utredning varit medveten om att det i säpos register finns akter över riksdagsledamöter och andra politiskt verksamma personer?
3. Ingår riksdagsledamöter i den kategori personer som kan åsiktsregistreras?
4. Har regeringen i de hemliga anvisningarna för säpo medgivit den sorts åsiktsregistrering som bl.a. jag blivit utsatt för?
5. Är regeringen beredd att låta utreda om det finns något samband mellan åsiktsregistreringen av bl.a. miljöpartister och det faktum att en utsänd företrädare för socialdemokratiska partiet avslöjades under ett försök att samla in åsiktsmaterial om miljöpartiets kongressombud 1988?
6. Är regeringen beredd att låta utreda (givetvis utan avsteg från grundlagens regler om tryckfrihet!) om det finns något samband mellan åsiktsregistreringen av bl.a. miljöpartister och den flod av detaljuppgifter om miljöpartistiska riksdagskandidaters privata förhållanden som fick offentlighet under valrörelsens slutskede 1988?
7. Är regeringen beredd att ge JK i uppdrag att skyndsamt undersöka om lagbrott förekommit i samband med åsiktsregistreringen och, om så är fallet, väcka åtal mot de skyldiga?
8. Är regeringen beredd att låta alla som varit föremål för olaglig åsiktsregistrering själva ta del av innehållet i säpos akter om dem själva?
9. Är regeringen beredd att under full offentlig insyn (efter det att vederbörande fått ta del av innehållet i sina akter) låta förstöra samtliga åsiktsregister hos säpo?
10. Vilka åtgärder i övrigt är regeringen beredd att vidta för att återställa förtroendet för rätts säkerhet och demokrati i det politiska arbetet?

1988/89:204 av *Pär Granstedt* (c) till socialministern om rekryteringen till vård- och omsorgsyrken i Stockholmsregionen:

En av den offentliga sektorns viktigaste uppgifter är att erbjuda en god vård och omsorg till de människor som behöver det. För att man skall kunna göra detta på ett bra sätt krävs tillgång till kompetent och engagerad personal.

Det största problemet för sjukvård, äldreomsorg och barnomsorg i dag är

svårigheterna att rekrytera och behålla personal. Landstingets sjukvård har under de senaste åren haft upp till flera tusen vakanta tjänster. Till detta kommer en ökande personalomsättning. 1987 var personalomsättningen över 40 % bland dem som anställdes i sjukvården under det senaste året.

För Stockholms stads del är situationen lika bekymmersam när det gäller äldreomsorg och barnomsorg. I äldreomsorgen saknas 500–600 personer för att besätta alla tjänster, och i barnomsorgen är det brist på över 1 200 personer.

Även vad gäller lärarna är situationen besvärlig. De närmaste fem åren behövs ytterligare 700 lärare i Stockholms stad, men man räknar i dag med att endast kunna rekrytera 250. Det saknas alltså 450 lärare.

Inom arbetsförmedlingen fanns i november 1986 1 700 lediga platser anmälda inom vårdområdet. I november 1988 hade dessa lediga platser ökat i antal till 2 700!

Detta skall också ses mot bakgrund av att antalet barn och personer över 80 år beräknas öka kraftigt de närmaste åren, med 8 %.

Inom såväl övriga kommuner i Stockholms län och stad som landstinget pågår ett omfattande arbete med att göra vård- och omsorgsyrkerna mera attraktiva. I landstinget genomförde den tidigare majoriteten en unik personalsatsning under 1988. Över 300 miljoner anslogs till olika personalpolitiska åtgärder. Det finns en stor samstämmighet om att denna satsning skall fullföljas.

Trots de insatser som görs är problemen med rekrytering till vård- och omsorgsyrkerna fortfarande mycket stora. En orsak till detta kan vara den överhettade ekonomin i Stockholmsregionen. Tjänster inom data- och elektronikföretag och andra expanderande branscher erbjuder löner och andra villkor som är svåra för den offentliga sektorn att konkurrera med.

I en situation där det är brist på arbetskraft, så riskerar överhettningen av ekonomin i Stockholmsregionen att förvärra problemen inom vård- och omsorgsyrkerna. En mer balanserad utveckling skulle öka förutsättningarna att erbjuda länets invånare en god vård och omsorg.

Med hänvisning till detta vill jag fråga statsrådet:

- 1 Hur anser statsrådet att överhettningen i Stockholmsregionens ekonomi påverkar möjligheterna till rekrytering till vård- och omsorgsyrkerna?
- 2 Avser statsrådet att vidta några åtgärder för att ändra denna situation? I så fall vilka?

1988/89:205 av *Gudrun Schyman* (vpk) till utbildningsministern om den statliga filmpolitiken:

Den statliga filmpolitiken är i dag nästan helt koncentrerad till det s.k. filmavtalet mellan staten och filmbranschen, vilket främst reglerar filminstitutets verksamhet. Därutöver fattar riksdagen beslut om specialdestinerade anslag till institutet och dess nämnder.

I dag finns ett stort missnöje med den statliga filmpolitiken. Filminstitutet har uppenbara svårigheter att hävda film-kulturella intressen framför rent kommersiella och blandar ofta ihop sina dubbla roller: dels att stödja svenskt filmliv, dels att vara en konkurrent inom detta filmliv.

Åtgärderna för att stödja distribution och visning av kvalitetsfilm är valhända och inkonsekventa. Olika biografägare och visningsorganisationer möter ofta ett mostånd från filminstitutet som i stället för att söka samverka genom sina egna visningsnämnder hellre satsar på egen distribution och visningsverksamhet.

I det nu gällande filmavtalet har filminstitutet ett särskilt ansvar för att främja spridning och visning av värdefull film. De särskilda nämnder som hittills stått för bidragsfördelningen, visningsnämnden för film och video och nämnden för barn- och ungdomsfilm, skall enligt uppgift upphöra den 1 juli i år och motsvarande arbetsuppgifter läggas över på en nämnd.

Mot bakgrund av den kritik som riktats både mot nämndernas koppling till filminstitutet och mot att man haft för litet pengar till förfogande, vill jag ställa följande frågor:

- 1 Hur kommer den nya nämndens sammansättning att garantera den fria filmens möjligheter?
- 2 Hur kommer kopplingen mellan filminstitutet och den nya nämnden att se ut?
- 3 Hur stora resurser är det tänkt att den nya nämnden skall få, och var kommer besluten om anslagets storlek att fattas?

1988/89:206 av *Anna Wohlin-Andersson* (c) till kommunikationsministern om anslaget till enskilda vägar:

Sverige har 28 000 mil enskilda vägar, varav ca 7 000 för närvarande får statsbidrag. Av de återstående 21 000 milerna är många redan i dag statsbidragsberättigade, men har på grund av penningbrist inte kunnat tas in i bidragssystemet. Det skulle behövas 20 milj. kr. per år för att ge vägverket möjlighet att "beta av" den kö som i dag finns av vägar som uppfyller villkoren för statsbidrag men inget får.

Vad beträffar de vägar som nu får statsbidrag skulle bara uppfyllandet av den allra lägsta ambitionsnivån, att lyfta upp "mycket dåliga" vägar till "godtagbar" standard, kosta 1 600 milj. kr. Att lyfta upp "mycket dåliga" och "dåliga" vägar till "godtagbar" standard skulle kosta 4 500 milj. kr.

Trots dessa fakta har regeringen i årets budgetproposition endast räknat upp statsbidraget med 4 %, vilket i realiteten betyder en minskning. Detta skall jämföras med att anslaget till drift av statliga vägar räknats upp med 11 % och till byggande av dito med 15 %.

Med anledning av ovanstående vill jag ställa följande frågor till kommunikationsministern:

- 1 Varför har anslaget till enskilda vägar räknats upp med endast 4 %?
- 2 Vad avser statsrådet att göra åt det faktum att anslagna medel aldrig räcker till för att ta in utanför systemet stående statsbidragsberättigade vägar?
- 3 På vilket sätt ämnar regeringen ge vägverket möjlighet att åtminstone åtgärda de 14 % av det enskilda vägnätet som klassats som "dåliga" eller "mycket dåliga"?

13 § Meddelande om frågor

Prot. 1988/89:98
18 april 1989

Meddelades att följande frågor framställts

Meddelande om frågor

den 14 april

1988/89:587 av *Maria Leissner* (fp) till utrikesministern om EG:s nukleära sanktioner mot Sydafrika:

Den 15–16 april kommer utrikesministrarna i EG:s medlemsländer att träffas för att bl. a. diskutera ett eventuellt upphävande av EG:s nuvarande nukleära sanktioner mot Sydafrika. Bakgrunden är att Sydafrika kan komma att underteckna icke-spridningsavtalet.

Har Sverige agerat för att söka påverka EG så att dessa sanktioner inte upphävs?

den 18 april

1988/89:588 av *Ingbritt Írhammar* (c) till justitieministern om bättre stöd åt misshandlade kvinnor och barn:

En genomgripande utvärdering av besöksförbudet fordrar en längre utredningstid än som var planerad.

I avvaktan på en sådan utredning är det nödvändigt att förbättra skyddet och stödet åt misshandlade kvinnor och barn med exempelvis trygghetslarm och förbättrade informationsåtgärder.

Är justitieministern beredd att i avvaktan på en genomgripande utvärdering föreslå några åtgärder, exempelvis i enlighet med vad som anförts?

1988/89:589 av *Ragnhild Pohanka* (mp) till bostadsministern om villkoren för rivningslov:

Kan rivningslov beviljas för fastigheter belägna inom ett område där detaljplanen icke är fastställd?

1988/89:590 av *Raghild Pohanka* (mp) till miljö- och energiministern om rening av Dalälven:

100 milj. kr. har satsats på två miljöprojekt; ett på Hisingen som Göran Värnby leder och det andra handlar om att rena Dalälven.

För att klara en ren Dalälv behövs nya koncessionsbeslut och en översyn av gamla gruvupplag i bl.a. Garpenberg och Falun.

På vilket sätt följer regeringen, miljödepartementet och riksdagen upp beslutet att rena Dalälven?

Prot. 1988/89:98
18 april 1989

1988/89:591 av *Margó Ingvardsson* (vpk) till justitieministern om ökat stöd åt misshandelshotade kvinnor:

Meddelande om frågor

Har regeringen för avsikt att göra något åt det bristande samhällsskyddet för kvinnor som utsätts för hotelser av män, i väntan på utvärderingen av lagen om besöksförbud?

1988/89:592 av *Pär Granstedt* (c) till socialministern om rätten till god sjukvård:

Allas rätt till en god sjukvård har länge ansetts som ett självklart inslag i välfärdssamhället. Det har på senare tid, bl. a. mot bakgrund av sjukvårdskrisen i Stockholms län, ifrågasatts om lagstiftningen verkligen tryggar denna rätt åt den enskilde. Det har också ifrågasatts om sjukvårdshuvudmännen alltid på ett godtagbart sätt lever upp till målet.

Är statsrådet beredd att ta initiativ för att trygga allas rätt till en god sjukvård?

1988/89:593 av *Kent Lundgren* (mp) till justitieministern om ökat stöd åt misshandlade kvinnor:

Samhällsskyddet för misshandlade och förföljda kvinnor har stora brister, och lagen om besöksförbud har inte förbättrat situationen, som vi hade trott och hoppats.

Tänker justitieministern föreslå ändringar i syfte att förbättra skyddet för misshandlade och förföljda kvinnor?

1988/89:594 av *Ingela Mårtensson* (fp) till utrikesministern om utländska flottbesök:

Sverige har under 1980-talet haft hundratalet flottbesök från kärnvapenstater. Dessa besök har tilldragit sig allt större intresse från allmänheten. Det är dock svårt att få information om planerade besök.

Mot denna bakgrund vill jag till utrikesministern Sten Andersson ställa följande fråga:

Vilka flottbesök från kärnvapenstater har vi att vänta de närmaste fyra månaderna?

1988/89:595 av *Bengt Harding Olson* (fp) till justitieministern om ökat stöd till misshandelshotade kvinnor:

Rättsamhället måste kunna garantera sina medborgare trygghet mot brott och andra allvarliga trakasserier. Särskilt kvinnor känner i dag en växande otrygghet. Framst för att stärka kvinnofriden tillkom den s. k. besöksförbudslagen. Lagen har dock visat sig otillräcklig i flera avseenden. En klar förbättring skulle uppnås om lagen gav möjlighet att omedelbart frihetsberöva den person som överträder ett meddelat besöksförbud.

I anledning av ovanstående vill jag fråga justitieministern:

Är justitieministern beredd att nu ta initiativ till en sådan förbättring av besöksförbudslagen?

1988/89:596 av *Stina Eliasson* (c) till utbildningsministern om fördelningen av medel till länsskolnämndernas sammanträdeskostnader:

För arvodeskostnader m.m. tilldelas samtliga länsskolnämnder samma belopp, 95 000 kr. oavsett de faktiska kostnaderna. För län med långa resvägar kan det i praktiken innebära att det inte finns medel till ledamöternas arvoden. Det mesta har gått åt till reseutbetalningar.

Vill statsrådet medverka till att medlen till länsskolnämndernas sammanträdeskostnader fördelas på ett sätt som beaktar de faktiska kostnaderna i olika län för bl.a. resor?

14 § Kammaren åtskildes kl. 17.03.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Gunborg Apelgren